

מבוא לחוגים ומודולים
מערכי תרגול קורס 88-212

מאי 2017, גרסה 0.8

תוכן העניינים

3	מבוא	
4	תרגול ראשון	1
8	תרגול שני	2
14	תרגול שלישי	3
19	תרגול רביעי	4
24	תרגול חמישי	5
27	תרגול שישי	6
32	תרגול שביעי	7

מבוא

כמה הערות טכניות לתחילת הקורס:

- דף הקורס נמצא באתר www.math-wiki.com.
- שאלות בנוגע לחומר הלימודי מומלץ לשאול בדף השיחה באתר של הקורס.
- הקפידו למלא את דו"ח תרגיל הבית.
- החומר בקובץ זה נאסף מכמה מקורות, ומבוסס בעיקרו על מערכי תרגול קודמים כשהקורס נקרא "אלגברה מופשטת 2".
- נשתדל לכתוב בגופן הזה כשהגדרות ומושגים חשובים מופיעים בפעם הראשונה. נוסיף בצד גם את השם באנגלית, שעשוי לעזור כשמחפשים חומר נוסף שאינו בעברית.
- נשמח לכל הערה על מסמך זה.

מחבר בשנת הלימודים תשע"ז: תומר באואר

1 תרגול ראשון

1.1 הגדרות בסיסיות

Rng, or
non-unital ring
Additive group

הגדרה 1.1. חוג בלי יחידה $(R, +, \cdot, 0)$ הוא מבנה אלגברי המקיים:

1. $(R, +, 0)$ הוא חבורה אבלית. נקראת החבורה החיבורית של החוג.

2. (R, \cdot) הוא חבורה למחצה.

3. מתקיים חוג הפילוג (משמאל ומימין). כלומר לכל $a, b, c \in R$ מתקיים

$$(a + b)c = ac + bc, \quad a(b + c) = ab + ac$$

כאשר ההקשר ברור, נכתוב רק R במקום $(R, +, \cdot, 0)$.

הגדרה 1.2. יהי R חוג בלי יחידה. לכמה סוגים מיוחדים של חוגים יש שם משלהם:

Commutative

1. R הוא חילופי אם (R, \cdot) היא חבורה למחצה חילופית.

Ring

2. R הוא חוג (או חוג עם יחידה כשהבדל חשוב), אם (R, \cdot) מונואיד. איבר היחידה של המונואיד נקרא גם היחידה של החוג.

Unital ring

Division ring

3. R הוא חוג חילוק אם $(R \setminus \{0\}, \cdot)$ חבורה.

Field

4. R הוא שדה אם $(R \setminus \{0\}, \cdot)$ הוא חבורה אבלית.

דוגמה 1.3. הרבה מבנים אלגבריים שפגשתם הם חוגים. למשל

1. $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ הוא חוג חילופי עם יחידה. למה הוא לא שדה?

2. $(2\mathbb{Z}, +, \cdot)$ הוא חוג חילופי בלי יחידה.

3. $(\mathbb{Z}_n, +, \cdot)$ הוא חוג חילופי עם יחידה. עבור n ראשוני, אפילו מדובר בשדה.

4. \mathbb{Q} ו- \mathbb{R} הם שדות עם הפעולות הרגילות של חיבור וכפל.

5. הקוטרניונים הרציונליים והקוטרניונים הממשיים הם חוגי חילוק לא חילופיים.

עוד בדוגמה 1.21.

6. תהי X קבוצה. אז $(P(X), \Delta, \cap)$ הוא חוג חילופי עם יחידה, כאשר $P(X)$ זו קבוצת החזקה של X , Δ זו פעולת ההפרש הסימטרי, הקבוצה הריקה היא איבר האפס ו- X הוא איבר היחידה. האם זה שדה?

Left invertible

הגדרה 1.4. יהי R חוג. איבר $a \in R$ נקרא הפיך משמאל (מימין) אם קיים $b \in R$ כך ש- $ba = 1$ ($ab = 1$).

Unit

כמו בקורס מבוא לתורת החבורות, איבר הוא הפיך אם הוא הפיך משמאל ומימין, ובמקרה כזה ההופכי הוא יחיד. את אוסף האיברים ההפיכים נסמן R^\times (זה לא חוג! רק תת-חבורה כפלית).

תרגיל 1.5. יהי R חוג חילופי. הוכיחו כי $M_n(R)$ הוא חוג לגבי הפעולות של חיבור וכפל מטריצות. הראו כי $A \in M_n(R)$ הפיכה אם ורק אם $\det A \in R$ הפיכה.

פתרון. קל לראות כי $(M_n(R), +)$ זו חבורה אבלית שאיבר היחידה בה הוא מטריצת האפס, ש- $(M_n(R), \cdot)$ הוא מונואיד שאיבר היחידה בו הוא מטריצת היחידה I_n , ושמתקיים חוק הפילוג. לכן $M_n(R)$ חוג עם יחידה.

צריך להראות שהדטרמיננטה היא כפליית גם כאשר עובדים מעל חוגים חילופיים, ולא רק מעל שדות. לא נעשה זאת כאן. נניח שקיימת מטריצה $B \in M_n(R)$ כך $AB = BA = I_n$ אז

$$\det(AB) = \det(A) \cdot \det(B) = \det(I_n) = 1 = \det(B) \cdot \det(A) = \det(BA)$$

כלומר גם $\det(A)$ הפיכה (ההופכי הוא $\det(B)$). לכיוון השני נניח כי $\det(A)$ הפיכה עם הופכי $c \in R$. נעזר בתכונה

$$A \cdot \text{adj}(A) = \text{adj}(A) \cdot A = \det(A) \cdot I_n$$

וכשנכפיל ב- c נקבל $A \cdot (c \cdot \text{adj}(A)) = (c \cdot \text{adj}(A)) \cdot A = I_n$

דוגמה 1.6. נסמן $\mathbb{Q}[\sqrt{2}] = \{a + b\sqrt{2} \mid a, b \in \mathbb{Q}\}$. לגבי הפעולות הרגילות של חיבור וכפל זה שדה. בהמשך נוכל להבין את הסימון בתור פולינומים ב- $\sqrt{2}$ עם מקדמים רציונליים. קל לראות שכל הדרישות של שדה מתקיימות, ואנחנו נראה רק סגירות להופכי.

יהי $a + b\sqrt{2} \neq 0$ אז

$$\frac{1}{a + b\sqrt{2}} = \frac{1}{a + b\sqrt{2}} \cdot \frac{a - b\sqrt{2}}{a - b\sqrt{2}} = \frac{a - b\sqrt{2}}{a^2 - 2b^2} = \frac{a}{a^2 - 2b^2} - \frac{b}{a^2 - 2b^2} \sqrt{2} \in \mathbb{Q}[\sqrt{2}]$$

תרגיל 1.7. הראו כי החוג $\mathbb{Z}[\sqrt{2}]$ אינו שדה, אבל שעדין יש בו אינסוף איברים הפיכים. פתרון. לאיבר $2 \in \mathbb{Z}[\sqrt{2}]$ אין הפיך כי $\frac{1}{2} \notin \mathbb{Z}[\sqrt{2}]$. לכן זה לא שדה. נשים לב כי

$$(3 + 2\sqrt{2})(3 - 2\sqrt{2}) = 1$$

ולכן $3 + 2\sqrt{2}$, $3 - 2\sqrt{2}$ הם הפיכים בחוג $\mathbb{Z}[\sqrt{2}]$. כיוון ש- $3 + 2\sqrt{2} > 1$, אז קבוצת החזקות הטבעיות שלו היא אינסופית. בנוסף כל חזקה כזו היא הפיכה כי $(3 + 2\sqrt{2})^n (3 - 2\sqrt{2})^n = 1$, ואלו הם אינסוף איברים הפיכים שונים.

דוגמה 1.8. יהי V מרחב וקטורי מעל שדה F . נסמן ב- $\text{End}(V)$ את מרחב ההעתקות הלינאריות $\varphi: V \rightarrow V$. זהו חוג ביחס לפעולות החיבור וההרכבה, כאשר איבר האפס הוא העתקת האפס, ואיבר היחידה הוא העתקת הזהות id .

אם נבחר $V = F^{\mathbb{N}} = \{(x_1, x_2, \dots) \mid x_i \in F\}$ ונתבונן בשני העתקות

$$D((x_1, x_2, \dots)) = (x_2, x_3, \dots)$$

$$U((x_1, x_2, \dots)) = (0, x_1, x_2, \dots)$$

קל לראות כי $D \circ U = \text{id}$, אבל $U \circ D \neq \text{id}$ ולכן D הפיכה מימין, אך לא משמאל.

הגדרה 1.9. יהי R חוג. איבר $a \in R$ נקרא מחלק אפס שמאלי (ימני) אם קיים $b \neq 0$ כך ש- $ab = 0$ ($ba = 0$).

הגדרה 1.10. חוג ללא מחלקי אפס נקרא תחום. תחום חילופי נקרא תחום שלמות.

דוגמה 1.11. מצאו חוגים שאינם תחומים, תחומים שאינם תחומי שלמות ותחומי שלמות.

1. \mathbb{Z} הוא תחום שלמות.

2. \mathbb{Z}_6 אינו תחום כי $2 \cdot 3 \equiv 0 \pmod{6}$.

3. לכל חוג חילופי R ו- $n > 1$, החוג $M_n(R)$ אינו תחום.

4. חוג עם חילוק הוא תחום.

הגדרה 1.12. יהי R חוג חילופי. חוג הפולינומים במשתנה x עם מקדמים ב- R מסומן $R[x]$. זהו גם חוג חילופי (למה?)
אם R תחום שלמות, אז גם $R[x]$ תחום שלמות. אבל אם R שדה, אז $R[x]$ לא נשאר שדה. הרי $1 - x$ אינו הפיך. אפשר לראות זאת לפי פיתוח לטור טיילור:

$$\frac{1}{1-x} = 1 + x + x^2 + \dots$$

אבל הטור מימין אינו פולינום.

דוגמה 1.13. האיבר $1 + 2x \in \mathbb{Z}_4[x]$ הפיך כי $(1 + 2x)(1 - 2x) = 1 - 4x^2 = 1$.

1.2 תת-חוגים

הגדרה 1.14. יהי R חוג. תת-קבוצה $S \subseteq R$ נקראת תת-חוג אם היא חוג לגבי הפעולות המושרות מ- R וכוללת את איבר היחידה של R .

אם R חוג בלי יחידה, אז תת-קבוצה $S \subseteq R$ נקראת תת-חוג בלי יחידה של R אם היא חוג בלי יחידה לגבי הפעולות המושרות מ- R . שימו לב שאין מניעה כי S היא בעצמה חוג עם יחידה (אבל לאו דווקא היחידה של R).

טענה 1.15. תת-קבוצה $\emptyset \neq S \subseteq R$ היא תת-חוג בלי יחידה של R אם ורק אם לכל $a, b \in S$ מתקיים $ab, a - b \in S$.

דוגמה 1.16. 1. $n\mathbb{Z}$ הוא תת-חוג של \mathbb{Z} לכל $n \in \mathbb{Z}$.

2. יהי R חוג. אם S הוא תת-חוג של R , אז $M_n(S)$ הוא תת-חוג של $M_n(R)$.

3. אם איבר היחידה של R שייך לתת-חוג S , אז הוא איבר היחידה של S . האם ההפך נכון? בדקו מה קורה בשרשרת החוגים בלי יחידה הבאה:

$$\left\{ \begin{pmatrix} * & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right\} \subset \left\{ \begin{pmatrix} * & * \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right\} \subset \left\{ \begin{pmatrix} * & * \\ 0 & * \end{pmatrix} \right\} \subset M_2(\mathbb{C})$$

תרגיל 1.17. יהי R חוג בלי יחידה, ויהי $a \in R, a \neq 0$. הוכיחו כי aRa הוא תת-חוג בלי יחידה של R .

פתרון. ברור כי aRa לא ריקה ומוכלת ב- R . יהיו $aba, aca \in aRa$. לפי טענה 1.15 מספיק לבדוק כי

$$\begin{aligned} aba - aca &= a(ba - ca) = a(b - c)a \in aRa \\ aba \cdot aca &= a(baac)a \in aRa \end{aligned}$$

Idempotent

תרגיל 1.18. נניח $e^2 = e \in R$ (איבר כזה נקרא אידמפוטנט). הוכיחו כי e הוא איבר היחידה של eRe .

פתרון. יהי $eae \in eRe$. אז $eae \cdot e = eae^2 = eae = e^2ae = e \cdot eae$.

Center

הגדרה 1.19. יהי R חוג. המֶרְכֵז של R הוא

$$Z(R) = \{r \in R \mid \forall a \in R, ar = ra\}$$

Centralizer

המֶרְכֵז של תת-קבוצה $S \subseteq R$ הוא

$$C_R(S) = \{r \in R \mid \forall a \in S, ar = ra\}$$

דוגמה 1.20. יהי R חוג. הנה כמה תכונות ברורות, וכמה פחות לגבי מרכזים:

1. $Z(R)$ הוא תת-חוג חילופי של R .

2. R חילופי אם"ם $R = Z(R)$ אם"ם לכל $S \subseteq R$ מתקיים $C_R(S) = R$.

3. $Z(M_n(R)) = Z(R) \cdot I_n$.

4. $C_R(S)$ הוא תת-חוג של R .

5. $S \subseteq C_R(C_R(S))$.

6. $C_R(C_R(C_R(S))) = C_R(S)$ (העזרו בכך שאם $S \subseteq S'$, אז $C_R(S') \subseteq C_R(S)$).

דוגמה 1.21. הקוטרניונים הממשיים הם דוגמה לחוג חילוק לא חילופי, שאפשר לחשוב עליהם כתת-חוג

$$\mathbb{H} = \left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ -\bar{b} & \bar{a} \end{pmatrix} \mid a, b \in \mathbb{C} \right\} \subseteq M_2(\mathbb{C})$$

נסו לבנות אותם גם כתת-חוג של $M_4(\mathbb{R})$. אם נסמן

$$1 = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}, \quad i = \begin{pmatrix} i & 0 \\ 0 & -i \end{pmatrix}, \quad j = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}, \quad k = \begin{pmatrix} 0 & i \\ i & 0 \end{pmatrix}$$

אז $\mathbb{H} = \text{Span}_{\mathbb{R}} \{1, i, j, k\}$ ומתקיים $Z(\mathbb{H}) = \text{Span}_{\mathbb{R}} \{1\} \cong \mathbb{R}$.

2 תרגול שני

תרגיל 2.1 (לדלג). יהי F שדה עם מאפיין שונה מ-2, ויהי $a \in F$ כך ש- $a \notin (F^\times)^2$. נסמן

$$K = F[\sqrt{a}] = \{\alpha + \beta\sqrt{a} \mid \alpha, \beta \in F\}$$

ואפשר לבדוק כי K שדה. נניח וקיים $b \in F^\times$ כך שלכל $u, v \in F$ מתקיים $b \neq u^2 - av^2$ (לא לדאוג, קיימים שדות כאלו, כמו $F = \mathbb{Q}, a = -2, b = -5$). יהי $x = \alpha + \beta\sqrt{a}$, ונסמן $\bar{x} = \alpha - \beta\sqrt{a}$.

הוכיחו כי הקבוצה הבאה היא חוג חילוק לא חילופי:

$$D = \left\{ \begin{pmatrix} x & y \\ b\bar{y} & \bar{x} \end{pmatrix} \mid x, y \in K \right\}$$

פתרון. נוכיח כי D הוא תת-חוג של $M_2(K)$. הסגירות להפרש היא ברורה. עבור הסגירות לכפל נשים לב

$$\begin{pmatrix} x & y \\ b\bar{y} & \bar{x} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} z & w \\ b\bar{w} & \bar{z} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} xz + yb\bar{w} & xw + y\bar{z} \\ b\bar{y}z + \bar{x}b\bar{w} & b\bar{y}w + \bar{x}\bar{z} \end{pmatrix} \in D$$

כדי להראות ש- D לא חילופי מספיק לבדוק

$$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ b & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \sqrt{a} & 0 \\ 0 & -\sqrt{a} \end{pmatrix} \neq \begin{pmatrix} \sqrt{a} & 0 \\ 0 & -\sqrt{a} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ b & 0 \end{pmatrix}$$

כעת נראה כי לכל איבר יש הופכי ב- D . מספיק להראות שלכל $M \in D, M \neq 0$ מתקיים $\det(M) \neq 0$. אכן

$$\det \begin{pmatrix} x & y \\ b\bar{y} & \bar{x} \end{pmatrix} = x\bar{x} - by\bar{y}$$

וזה יהיה שווה 0 אם ורק אם $x\bar{x} = by\bar{y}$. אם $y = 0$, אז $x\bar{x} = 0$, לכן $\alpha^2 - a\beta^2 = 0$ ולכן $\alpha = \beta = 0$, כי a אינו ריבוע ב- F . כלומר קיבלנו את מטריצת האפס. אם $y \neq 0$, אז

$$b = \frac{x\bar{x}}{y\bar{y}}$$

נניח $\frac{x}{y} = u + v\sqrt{a}$, אז $b = u^2 - av^2$, וזו סתירה להנחה. בסך הכל קיבלנו כי M הפיך ב- $M_2(K)$. כעת רק נותר להראות כי $M^{-1} \in D$, וזה חישוב שנשאיר לבית.

הגדרה 2.2. יהיו R, S חוגים. נאמר כי $\varphi: R \rightarrow S$ הוא הומומורפיזם של חוגים אם:

$$1. \text{ לכל } x, y \in R \text{ מתקיים } \varphi(xy) = \varphi(x)\varphi(y)$$

$$2. \text{ לכל } x, y \in R \text{ מתקיים } \varphi(x+y) = \varphi(x) + \varphi(y)$$

3. $\varphi(1_R) = 1_S$. אם מוותרים על הדרישה הזו נאמר כי φ הוא הומומורפיזם של חוגים בלי יחידה.

דוגמה 2.3. הומומורפיזם האפס $\varphi(r) = 0_S$ לכל $r \in R$ הוא הומומורפיזם של חוגים בלי יחידה.

Epimorphism
Projection

דוגמה 2.4. הומומורפיזם על נקרא אפימורפיזם או הטלה. למשל $\varphi: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_n$ המוגדר לפי $\varphi(x) = x \pmod{n}$ הוא אפימורפיזם של חוגים.

2.5. יהיו R, S חוגים עם יחידה, ויהי $\varphi: R \rightarrow S$ אפימורפיזם של חוגים בלי יחידה. הוכיחו כי φ אפימורפיזם של חוגים.

הוכחה. מפני ש- φ על, אז קיים $a \in R$ כך ש- $\varphi(a) = 1_S$. לכן

$$\varphi(1_R) = 1_S \cdot \varphi(1_R) = \varphi(a)\varphi(1_R) = \varphi(a \cdot 1_R) = \varphi(a) = 1_S$$

ולכן $\varphi(1_R) = 1_S$. כלומר זה אפימורפיזם של חוגים.

מה היה קורה אילו רק דרשנו ש- S הוא חוג בלי יחידה? הוכיחו שאז S הוא עדין חוג עם יחידה. \square

Monomorphism
Embedding

דוגמה 2.6. הומומורפיזם חח"ע נקרא מונומורפיזם או שיכון. למשל $\varphi: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Q}$ המוגדר לפי $\varphi(x) = x$ הוא מונומורפיזם של חוגים. מה לגבי $\phi: 2\mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Q}$ המוגדר לפי $\phi(x) = x$? זה מונומורפיזם של חוגים בלי יחידה.

דוגמה 2.7. יהי R חוג חילופי, ויהי A חוג המטריצות האלכסוניות ב- $M_2(A)$. נגדיר $\varphi: A \rightarrow A$ לפי

$$\varphi\left(\begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & b \end{pmatrix}\right) = \begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$$

אז φ הומומורפיזם של חוגים בלי יחידה כי

$$\begin{aligned} \varphi\left(\begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & b \end{pmatrix} \begin{pmatrix} c & 0 \\ 0 & d \end{pmatrix}\right) &= \varphi\left(\begin{pmatrix} ac & 0 \\ 0 & bd \end{pmatrix}\right) = \begin{pmatrix} ac & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} c & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} = \varphi\left(\begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & b \end{pmatrix}\right) \varphi\left(\begin{pmatrix} c & 0 \\ 0 & d \end{pmatrix}\right) \\ \varphi\left(\begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & b \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} c & 0 \\ 0 & d \end{pmatrix}\right) &= \varphi\left(\begin{pmatrix} a+c & 0 \\ 0 & b+d \end{pmatrix}\right) = \begin{pmatrix} a+c & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} c & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} = \varphi\left(\begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & b \end{pmatrix}\right) + \varphi\left(\begin{pmatrix} c & 0 \\ 0 & d \end{pmatrix}\right) \end{aligned}$$

אבל

$$\varphi(1_A) = \varphi\left(\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}\right) = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \neq 1_A$$

Isomorphism
Isomorphic

הגדרה 2.8. הומומורפיזם חח"ע ועל נקרא איזומורפיזם. נאמר שחוגים R, S שיש ביניהם איזומורפיזם $\varphi: R \rightarrow S$ הם איזומורפיים ונסמן $R \cong S$.

דוגמה 2.9. העתקת הזהות היא תמיד איזומורפיזם. אבל יש עוד, למשל $\varphi: \mathbb{C} \rightarrow \mathbb{C}$ המוגדרת לפי $\varphi(z) = \bar{z}$ היא איזומורפיזם של חוגים.

תרגיל 2.10. יהי $\varphi: \mathbb{Q} \rightarrow \mathbb{Q}$ הומומורפיזם של חוגים. הוכיחו כי $\varphi = \text{id}$. פתרון. יהי $n \in \mathbb{N}$ אז

$$\varphi(n) = \varphi(\underbrace{1 + \dots + 1}_{n \text{ times}}) = \underbrace{\varphi(1) + \dots + \varphi(1)}_{n \text{ times}} = \underbrace{1 + \dots + 1}_{n \text{ times}} = n$$

כי $\varphi(1) = 1$. לכל הומומורפיזם מתקיים $\varphi(0) = 0$, ולכן

$$\varphi(1) + \varphi(-1) = \varphi(1 - 1) = \varphi(0) = 0$$

נקבל כי $\varphi(-1) = -\varphi(1) = -1$. באופן דומה למספרים טבעיים נקבל שגם $\varphi(-n) = -n$. כמו כן

$$1 = \varphi(1) = \varphi\left(n \cdot \frac{1}{n}\right) = n\varphi\left(\frac{1}{n}\right)$$

ולכן $\varphi\left(\frac{1}{n}\right) = \frac{1}{n}$. לכל $m \in \mathbb{Z}$, נקבל ש- φ הוא הזהות עבור $\frac{m}{n}$:

$$\varphi\left(\frac{m}{n}\right) = \varphi\left(m \cdot \frac{1}{n}\right) = \varphi(m)\varphi\left(\frac{1}{n}\right) = \frac{m}{n}$$

כמו שראינו, עבור שדות אחרים התרגיל הזה לא בהכרח נכון. למשל $\phi: \mathbb{Q}[\sqrt{2}] \rightarrow \mathbb{Q}[\sqrt{2}]$ המוגדר לפי $\phi(a + b\sqrt{2}) = a - b\sqrt{2}$ הוא איזומורפיזם, אבל $\phi \neq \text{id}$.

תרגיל 2.11. יהי R חוג. הוכיחו $M_n(R[x]) \cong M_n(R)[x]$.

הגדרה 2.12. יהי $\varphi: R \rightarrow S$ הומומורפיזם של חוגים. כמו בקורסים אלגברה לינארית ותורת החבורות אי אפשר להתחמק מההגדרות הבאות:

1. התמונה של φ היא $\text{Im } \varphi = \{\varphi(x) \mid x \in R\}$, והיא תת-חוג של S .

2. הגרעין של φ הוא $\text{Ker } \varphi = \{x \in R \mid \varphi(x) = 0\}$, והוא תת-חוג בלי יחידה של R . שימו לב שאם $\varphi \neq 0$, אז $1_R \notin \text{Ker } \varphi$.

3. אם $R = S$, נקרא ל- φ אנדומורפיזם. אם בנוסף φ הוא איזומורפיזם, אז הוא נקרא אוטומורפיזם.

הגדרה 2.13. יהי R חוג, $I \subseteq R$ תת-חבורה חיבורית.

1. נאמר כי I הוא אידיאל שמאלי של R אם I לכל $r \in R$ ו- $i \in I$ מתקיים $r \cdot i \in I$. נסמן זאת $I \leq_l R$ ולפעמים $I \leq R$.

Right ideal 2. נאמר כי I הוא אידיאל ימני של R אם I לכל $r \in R$ ו- $i \in I$ מתקיים $i \cdot r \in I$.
 נסמן זאת $I \leq_r R$.

(Two-sided) Ideal 3. נאמר כי I הוא אידיאל (דו-צדדי) של R אם I לכל $r \in R$ ו- $i \in I$ מתקיים $r \cdot i, i \cdot r \in I$.
 נסמן זאת $I \triangleleft R$.

דוגמה 2.14. בחוג חילופי ההגדרות השונות של אידיאל מתלכדות.

Proper ideal **דוגמה 2.15.** הקבוצה $\{0\}$ היא אידיאל של R הנקרא האידיאל הטריוויאלי. לפי הגדרה גם R הוא אידיאל, אבל בדרך כלל דורשים הכלה ממש $I \subset R$, ואז קוראים ל- I אידיאל נאות (או אמיתי). ברוב הקורס נתייחס רק לאידיאלים נאותים.

2.16. יהי $\varphi: R \rightarrow S$ הומומורפיזם. אז $\text{Ker } \varphi \triangleleft R$. למעשה גם כל אידיאל הוא גרעין של הומומורפיזם כלשהו.

דוגמה 2.17. האידיאלים היחידים של \mathbb{Z} הם $n\mathbb{Z}$.

דוגמה 2.18. נרחיב את הדוגמה הקודמת. יהי $a \in R$. אז הקבוצה $Ra = \{ra \mid r \in R\}$ היא אידיאל שמאלי. הרי אם $x \in Ra$, אז קיים $r \in R$ כך ש- $x = ra$, ואז לכל $s \in R$ מתקיים

$$sx = s(ra) = (sr)a \in Ra$$

תת-קבוצה מהצורה Ra נקראת אידיאל ראשי שמאלי.

Left principal ideal

דוגמה 2.19. נמצא אידיאל שמאלי שאינו אידיאל ימני. נבחר $R = M_2(\mathbb{Q})$ ואת יחידת המטריצה e_{12} . אז

$$Re_{12} = \left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ c & d \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \mid \begin{pmatrix} a & b \\ c & d \end{pmatrix} \in R \right\} = \left\{ \begin{pmatrix} 0 & a \\ 0 & c \end{pmatrix} \mid a, c \in \mathbb{Q} \right\}$$

הוא בודאי אידיאל שמאלי. זהו לא אידיאל ימני של R כי למשל

$$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \notin Re_{12}$$

תרגיל 2.20. יהי $R = \mathbb{Z}[\sqrt{5}]$, ונבחר $I = \{a + b\sqrt{5} \mid a \in 5\mathbb{Z}, b \in \mathbb{Z}\}$. הוכיחו $I \triangleleft R$. פתרון. קל לראות כי I חבורה חיבורית (שאיזומורפית ל- $5\mathbb{Z} \times \mathbb{Z}$). יהיו $a + b\sqrt{5} \in R$ אז $5n + m\sqrt{5} \in I$

$$(a + b\sqrt{5})(5n + m\sqrt{5}) = 5(an + bm) + (am + 5bn)\sqrt{5} \in I$$

מהחילופיות נובע ש- I הוא אידיאל דו-צדדי.

תרגיל 2.21. יהי R חוג חילופי, ויהי $A \subset M_n(R)$ חוג המטריצות המשולשיות העליונות. הוכיחו כי אוסף המטריצות המשולשיות העליונות עם אפסים באלכסון הוא אידיאל של A .

תרגיל 2.22. יהי R חוג, ויהי $I \triangleleft R$ אידיאל. הוכיחו שאם $1 \in I$, אז $I = R$.

פתרון. לפי הגדרה, לכל $r \in R$, $i \in I$ מתקיים $r \cdot i \in I$. בפרט $r \cdot 1 = r \in I$. לכן $I = R$.

מסקנה 2.23. אידיאל נאות אף פעם לא מכיל את איבר היחידה של החוג. אף יותר, אידיאל נאות לא מכיל איברים הפיכים כלל.

מסקנה 2.24. בחוג חילוק כל האידיאלים הם טריוויאליים.

תרגיל 2.25. יהיו $a, b \in \mathbb{N}$. הוכיחו כי $b|a$ אם ורק אם $a\mathbb{Z} \subseteq b\mathbb{Z}$.

פתרון. מצד אחד, אם $a\mathbb{Z} \subseteq b\mathbb{Z}$, אזי בפרט $a \in b\mathbb{Z}$. לכן קיים $n \in \mathbb{Z}$ כך שמתקיים $a = bn$. מצד שני, אם $b|a$, אז קיים $n \in \mathbb{Z}$ כך שמתקיים $a = bn$. לכן אם $x \in a\mathbb{Z}$, קיים $m \in \mathbb{Z}$ כך ש- $x = am$ ולכן $x = bnm$, כלומר $x \in b\mathbb{Z}$.

תרגיל 2.26. הוכיחו שחיתוך אידיאלים הוא אידיאל.

פתרון. יהיו $I, J \triangleleft R$ אידיאלים. לכל $r \in R$, $i \in I \cap J$ מתקיים $r \cdot i \in I$ וגם $r \cdot i \in J$. לכן $r \cdot i \in I \cap J$. כידוע לנו חיתוך תת-חבורות הוא חבורה, ולכן $I \cap J$ אידיאל. ודאו שאתם יכולים להראות שחיתוך כל קבוצה של אידיאלים היא אידיאל.

Sum of ideals

הגדרה 2.27. יהיו I, J אידיאלים. נגדיר את סכום האידיאלים האלו לפי

$$I + J = \{i + j \mid i \in I, j \in J\}$$

ודאו שאתם יודעים להוכיח שזהו אידיאל. כתבו את ההגדרה לסכום אידיאלים סופי.

דוגמה 2.28. יהיו $a, b \in \mathbb{Z}$. אז

$$a\mathbb{Z} \cap b\mathbb{Z} = \text{lcm}(a, b)\mathbb{Z}, \quad a\mathbb{Z} + b\mathbb{Z} = \text{gcd}(a, b)\mathbb{Z}$$

משפט 2.29. אוסף האידיאלים של חוג עם יחס ההכלה הוא סריג מודולרי מלא, שבו $I \wedge J = I \cap J$, $I \vee J = I + J$.

הגדרה 2.30. למשפחה Λ של אידיאלים נגדיר את הסכום $\sum_{L \in \Lambda} L$ להיות אוסף הסכומים הסופיים $x_1 + \dots + x_n$ עבור $x_i \in L_i \in \Lambda$. ודאו שאתם יודעים להוכיח שהסכום של משפחת אידיאלים (שמאליים, ימניים, דו-צדדיים) הוא אידיאל (שמאלי, ימני, דו-צדדי), ושהוא איחוד של כל הסכומים הסופיים של אידיאלים במשפחה Λ .

Ideal generated by x

הגדרה 2.31. יהי R חוג, ויהי $x \in R$ איבר. האידיאל שנוצר על ידי x הוא

$$\langle x \rangle = \left\{ \sum_{i=1}^n \alpha_i x \beta_i \mid \alpha_i, \beta_i \in R, n \in \mathbb{N} \right\}$$

סימון מקובל אחר הוא RxR . באופן דומה לאיברים $x_1, \dots, x_k \in R$ מגדירים

$$\langle x_1, \dots, x_k \rangle = \langle x_1 \rangle + \dots + \langle x_k \rangle$$

הערה 2.32. למה $\langle x \rangle$ הוא אכן אידאל? קל לראות שזו תת-חבורה חיבורית, ושלכל $r \in R$ מתקיים

$$r \cdot \left(\sum_{i=1}^n \alpha_i x \beta_i \right) = \sum_{i=1}^n (r \alpha_i) x \beta_i \in \langle x \rangle, \quad \left(\sum_{i=1}^n \alpha_i x \beta_i \right) \cdot r = \sum_{i=1}^n \alpha_i x (\beta_i r) \in \langle x \rangle$$

זהו האידאל המינימלי המכיל את x והוא שווה לחיתוך כל האידאלים המכילים את x . בנוסף, אם $x \in Z(R)$, אז $\langle x \rangle = Rx = xR$.

דוגמה 2.33. בחוג $\mathbb{Z}[x]$ מתקיים

$$\langle 2, x \rangle = \{2f(x) + xg(x) \mid f(x), g(x) \in \mathbb{Z}[x]\} \subsetneq \mathbb{Z}[x]$$

תרגיל 2.34. מצאו חוג R ואיבר $x \in R$ כך ש- $Rx \neq \langle x \rangle$.

פתרון. חייבים לבחור חוג לא חילופי. נשתמש בדוגמה 2.19 ונבחר $R = M_2(\mathbb{Q})$, אז $x = e_{12}$

$$Re_{12} = \left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ c & d \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \mid \begin{pmatrix} a & b \\ c & d \end{pmatrix} \in R \right\} = \left\{ \begin{pmatrix} 0 & a \\ 0 & c \end{pmatrix} \mid a, c \in \mathbb{Q} \right\}$$

ואם נבחר $c \neq 0$ נקבל איבר ששייך ל- $\langle x \rangle$ אבל לא ל- Rx :

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} a & b \\ c & d \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} c & d \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \in \left\langle \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right\rangle$$

Product of ideals

הגדרה 2.35. יהיו I, J אידאלים. נגדיר את מכפלת האידאלים האלו לפי

$$IJ = \left\{ \sum_{k=1}^n i_k j_k \mid i_k \in I, j_k \in J, k \in \mathbb{N} \right\}$$

כאשר הסכומים בקבוצה הם סופיים, אבל n לא מוגבל. ודאו שאתם יודעים להוכיח שזהו אידאל. כתבו את ההגדרה למכפלת אידאלים סופית.

הערה 2.36. לכל זוג אידאלים I, J מתקיים $IJ \subseteq I \cap J$.

דוגמה 2.37. המכפלה "הנקודתית" של אידאלים אינה בהכרח אידאל. נבחר בחוג $\mathbb{Z}[x]$ את $I = \langle 2, x \rangle$ ואת $J = \langle 3, x \rangle$. אז הקבוצה

$$S = \{f \cdot g \mid f \in I, g \in J\}$$

אינה אידאל. האיברים באידאלים האלו הם מהצורה $f = 2f_1 + xf_2 \in I$, $g = 3g_1 + xg_2 \in J$. אם נבחר $f = 2$, $g = 3$, אז $6 \in S$. אם נבחר $f = g = x$, אז $x^2 \in S$. נוכיח כי $6 + x^2 \notin S$, ולכן S אינה תת-חבורה חיבורית של החוג, ובפרט

לא אידאל. נניח בשלילה כי קיימים $f_1, f_2, g_1, g_2 \in \mathbb{Z}[x]$ ממעלה לכל היותר 2, ובלי הגבלת הכלליות f_1, g_1 הם קבועים, כך ש-

$$(2f_1 + xf_2)(3g_1 + xg_2) = 6 + x^2$$

$$6f_1g_1 + (2f_1g_2 + 3f_2g_1)x + f_2g_2x^2 = 6 + x^2$$

אז $f_1g_1 = f_2g_2 = 1$. לכן $f_1 = g_1 = \pm 1, f_2 = g_2 = \pm 1$. אבל אז לא יתכן כי

$$2f_1g_2 + 3f_2g_1 = 0$$

Comaximal
ideals

הגדרה 2.38. יהי R חוג, ויהיו $I, J \triangleleft R$. נאמר כי I, J הם קר־מקסימליים אם $I + J = R$.

תרגיל 2.39. יהי R חוג חילופי. הוכיחו שאם I, J קר־מקסימליים, אז $IJ = I \cap J$. פתרו. ראינו בהערה 2.36 כי $IJ \subseteq I \cap J$. נתון כי $I + J = R$. לכן קיימים $i \in I, j \in J$ כך ש- $i + j = 1$. יהי $a \in I \cap J$. אז

$$a = a \cdot 1 = a(i + j) = a \cdot i + a \cdot j = i \cdot a + a \cdot j \in IJ$$

ראינו דוגמה לכך בקורס בתורת החבורות. אם $R = \mathbb{Z}, I = 2\mathbb{Z}$ ו- $J = 3\mathbb{Z}$, אז

$$1 = 3 \cdot 1 + 2 \cdot (-1) \in I + J$$

ולכן $I + J = \mathbb{Z}$. לפי מה שהוכחנו $2\mathbb{Z} \cap 3\mathbb{Z} = 2\mathbb{Z} \cdot 3\mathbb{Z} = 6\mathbb{Z}$.

תרגיל 2.40. הוכיחו כי האידאלים $\langle x - 1 \rangle, \langle 2x - 1 \rangle$ הם קר־מקסימליים בחוג $\mathbb{Z}[x]$. פתרו. פשוט נראה כי 1 שייך לסכום האידאלים. אכן

$$1 = (-2) \cdot (x - 1) + (2x - 1) \in \langle x - 1 \rangle + \langle 2x - 1 \rangle$$

3 תרגול שלישי

Principal ideal

הגדרה 3.1. אידאל מהצורה $\langle x \rangle$ נקרא אידאל ראשי. חוג שבו כל אידאל הוא ראשי נקרא חוג ראשי, אבל לא נשתמש בהם יותר מדי. תחום שלמות ראשי נקרא בקיצור תחום ראשי, ובהם נתמקד.

Principal ideal
domain (PID)

דוגמה 3.2. \mathbb{Z} הוא תחום ראשי. האידאלים שלו הם מן הצורה $m\mathbb{Z}$.

תרגיל 3.3. הוכיחו כי $\mathbb{Z}[x]$ אינו ראשי.

פתרו. נביט באידאל $\langle 2, x \rangle \triangleleft \mathbb{Z}[x]$. יהי $h(x) = 2f(x) + xg(x) \in \langle 2, x \rangle$. אז $h(0) \in 2\mathbb{Z}$, ונסיק כי $1 \notin \langle 2, x \rangle$. לכן זה אידאל נאות. נניח בשלילה כי $\langle q \rangle = \langle 2, x \rangle$, אז $2 \in \langle q \rangle$ וגם $x \in \langle q \rangle$. כלומר q הוא מחלק משותף של 2 ושל x בחוג $\mathbb{Z}[x]$. לכן $q = \pm 1$, ונגיע לסתירה כי $\langle q \rangle = \mathbb{Z}[x]$ אינו נאות.

הערה 3.4. בחוג $\mathbb{Q}[x]$ האידיאל $\langle 2, x \rangle$ הוא ראשי כי

$$\langle 2, x \rangle = \langle 2 \rangle + \langle x \rangle = \mathbb{Q}[x] + \langle x \rangle = \mathbb{Q}[x] = \langle 1 \rangle$$

תרגיל 3.5 (לבית). הוכיחו שבחוג $\mathbb{Q}[x, y]$ האידיאל $\langle x, y \rangle$ אינו ראשי.

טענה 3.6. מנה של חוג ראשי היא ראשית (למה?). הסיקו כי החוג $\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}$ הוא ראשי. ודאו שאתם יודעים מתי $\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}$ הוא תחום ראשי.

Simple

דוגמה 3.7. חוג R יקרא פשוט אם אין לו אידיאלים פרט ל- R ול- $\{0\}$.

דוגמה 3.8. חוג חילוק הוא פשוט. האם ההפך נכון?

תרגיל 3.9. הוכיחו שאם חוג R (עם יחידה) הוא חילופי ופשוט, אז הוא שדה.

פתרון. יהי $x \in R, x \neq 0$. אז $Rx = R$, כי R פשוט. בנוסף x הפיך כי קיים $y \in R$ כך ש- $yx = 1$. עקב החילופיות, גם $xy = 1$. לכן R שדה.

תרגיל 3.10. הוכיחו שאם R חוג פשוט, אז $Z(R)$ שדה.

פתרון. ראינו כבר כי $Z(R)$ הוא תת-חוג חילופי. יהי $x \in Z(R), x \neq 0$. מפני ש- R פשוט נקבל $Rx = xR = R$. כמו בתרגיל הקודם קיבלנו כי x הפיך. נשאר להוכיח כי $x^{-1} \in Z(R)$. עבור כל $r \in R$ מתקיים $xr = rx$, לכן $x^{-1}rx = x^{-1}xr = r$, לכן $x^{-1}r = rx^{-1}$.

משפט 3.11. יהי $I \triangleleft R$. אז $M_n(I) \triangleleft M_n(R)$ וכל אידיאל של $M_n(R)$ הוא מן הצורה הזו.

דוגמה 3.12. $M_n(2\mathbb{Z}) \triangleleft M_n(\mathbb{Z})$.

הערה 3.13. אם D הוא חוג חילוק, אז $M_n(D)$ הוא חוג פשוט כי ל- D אין אידיאלים לא טריוויאליים. לכן $Z(M_n(D))$ הוא שדה, והוא איזומורפי ל- $Z(D)$. הראו כי $Z(M_n(D)) = \{d \cdot I_n \mid d \in Z(D)\}$

תרגיל 3.14. יהי $A \subseteq M_n(R)$ תת-חוג, ויהי $I \triangleleft A$. האם קיים $J \triangleleft R$ כך ש- $I = A \cap M_n(J)$?

פתרון. לא. ניקח בתור A את המטריצות המשולשיות העליונות ב- $M_2(\mathbb{Z})$, ובתור I את המטריצות ב- A עם אפסים באלכסון. כל האידיאלים של $M_2(\mathbb{Z})$ הם מן הצורה $M_2(m\mathbb{Z})$ והחיתוך שלהם עם A מכיל מטריצות שאינן ב- I .

תרגיל 3.15. יהי D חוג חילוק שאינו שדה. נסמן $F = Z(D)$. הוכיחו שלכל $d \in D \setminus F$ מתקיים $\langle x - d \rangle = D[x]$.

פתרון. נוכיח שהאידיאל $\langle x - d \rangle$ מכיל איבר הפיך. יהי $e \in D$ כך ש- $ed \neq de$. אז

$$f(x) = -e(x - d) + (x - d)e \in \langle x - d \rangle$$

ובנוסף $f(x) = ed - de \in D$. מפני ש- D חוג חילוק, אז ל- $f(x)$ יש הופכי. לכן $\langle x - d \rangle = D[x]$.

שימו לב שאם $a \in F$, אז $\langle x - a \rangle \neq F[x]$ (לאיברים באידיאל דרגה לפחות 1).

תרגיל 3.16. תנו דוגמה לחוגים R, S , הומומורפיזם $\varphi: R \rightarrow S$ ואידיאל $I \triangleleft R$ כך ש- $\varphi(I)$ אינו אידיאל של S .

פתרון. הזכרו שאם φ על, אז $\varphi(I)$ אידיאל. אז ניקח $R = \mathbb{Z}$ ואת $S = \mathbb{Q}$ עם השיכון הטבעי $\varphi = \text{id}$. התמונה של \mathbb{Z} תחת φ היא \mathbb{Z} , וזה לא אידיאל של \mathbb{Q} , כי האידיאלים היחידים שלו הם טריוויאליים.

Quotient ring

הגדרה 3.17. יהי R חוג, ויהי $I \triangleleft R$ אידיאל. חוג המנה הוא הקבוצה

$$R/I = \{a + I \mid a \in R\}$$

עם פעולות החיבור $(a + I) + (b + I) = (a + b) + I$ והכפל $(a + I)(b + I) = ab + I$. איבר האפס הוא I ואיבר היחידה הוא $1_R + I$.

הערה 3.18. המחלקות $a + I$ ו- $-a + I$ הן אותו איבר בחוג המנה R/I .

דוגמה 3.19. $R = 3\mathbb{Z}, I = 18\mathbb{Z}$. אז

$$R/I = \{18\mathbb{Z}, 3 + 18\mathbb{Z}, 6 + 18\mathbb{Z}, 9 + 18\mathbb{Z}, 12 + 18\mathbb{Z}, 15 + 18\mathbb{Z}\}$$

החבורה החיבורית של חוג המנה איזומורפית לחבורה \mathbb{Z}_6 (בקורס בתורת החבורות היינו מסמנים $\mathbb{Z}/6\mathbb{Z} \cong R/I$). לפי טבלת הכפל נראה שכחוגים R/I לא איזומורפי ל- $\mathbb{Z}/6\mathbb{Z}$:

·	0	3	6	9	12	15
0	0	0	0	0	0	0
3	0	9	0	9	0	9
6	0	0	0	0	0	0
9	0	9	0	9	0	9
12	0	0	0	0	0	0
15	0	9	0	9	0	9

דוגמה 3.20. יהי p ראשוני, אז

$$\mathbb{Z}/p\mathbb{Z} = \{p\mathbb{Z}, 1 + p\mathbb{Z}, \dots, (p - 1) + p\mathbb{Z}\} \cong \mathbb{F}_p$$

דוגמה 3.21. נסמן $R = \mathbb{R}[x]$, $I = \langle x^2 + 1 \rangle = \{f(x)(x^2 + 1) \mid f(x) \in R\}$. לכל איבר $a \in R$ נסמן $\bar{a} = a + I \in R/I$. מתקיים $\bar{a} = a + I = x^2 - (x^2 + 1) + I = -1 + I$. לכן $\bar{x}^2 = \bar{-1}$. באופן דומה אפשר להראות כי $\bar{x}^3 = \bar{-x}$, $\bar{x}^4 = \bar{1}$ וכו'. נקבל כי

$$R/I = \{\alpha + \beta\bar{x} \mid \alpha, \beta \in \mathbb{R}\}$$

כי כל איבר \bar{x}^n הוא $\pm\bar{x}$ או $\pm\bar{1}$, כשמתקיים $\bar{x} \cdot \bar{x} = \bar{-1}$. לביטוי הוכיחו $R/I \cong \mathbb{C}$.

תרגיל 3.22. יהי $R = \mathbb{Z}/3\mathbb{Z}[x]$, $I = \langle x^2 + 1 \rangle$. מה העוצמה של R/I ?

פתרון. באופן דומה לתרגיל הקודם נקבל $R/I = \{\alpha + \beta\bar{x} \mid \alpha, \beta \in \mathbb{Z}/3\mathbb{Z}\}$. לכן $|R/I| = 9$.

Nilpotent

הגדרה 3.23. איבר $x \in R$ הוא נילפוטנטי אם קיים $n \in \mathbb{N}$ כך ש- $x^n = 0$.

תרגיל 3.24. יהי R חוג חילופי ויהי N אוסף האיברים הנילפוטנטיים ב- R .

1. הוכיחו כי $N \triangleleft R$.

2. הוכיחו כי ב- R/N אין איברים נילפוטנטיים לא טריוויאליים (כלומר שונים מ-0).

3. תנו דוגמה לחוג לא חילופי שבו N אינו אידאל.

פתרון. 1. N אינו ריק כי $0 \in N$. יהיו $a, b \in N$. אז קיימים $n, m \in \mathbb{N}$ כך ש- $a^n = b^m = 0$. נוסחת הבינום של ניוטון נכונה גם בחוגים חילופיים. לכן

$$(a - b)^{n+m} = \sum_{k=0}^{n+m} (-1)^k \binom{n+m}{k} a^k b^{n+m-k}$$

אם $k \geq n$, אז $a^k = 0$. אחרת, $k < n$ ולכן $m < n+m-k$, כלומר $b^{n+m-k} = 0$. לכן $a - b \in N$. ברור שאם $r \in R$, אז $ra \in N$ כי $(ra)^n = r^n a^n = 0$.

2. נניח בשלילה כי $\bar{x} = x + N \in R/N$ הוא נילפוטנטי. אז קיים $n \in \mathbb{N}$ כך ש- $\bar{x}^n = \bar{0}$. כלומר

$$N = \bar{0} = \bar{x}^n = (x + N)^n = x^n + N$$

ולכן $x^n \in N$. כלומר x^n הוא נילפוטנטי, ולכן קיים $k \in \mathbb{N}$ כך ש- $(x^n)^k = 0$. לכן $x^{nk} = 0$, ונקבל $x \in N$. אך זו סתירה כי הנחנו $\bar{x} \neq \bar{0} = N$.

3. נבחר $R = M_2(\mathbb{Q})$, $e_{12} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$, $e_{21} = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$, אז $e_{12}^2 = e_{21}^2 = 0$, ולכן הם נילפוטנטיים. אבל לכל $n \in \mathbb{N}$

$$(e_{12} + e_{21})^n = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}^n \neq \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$$

ולכן $e_{12} + e_{21} \notin N$. כלומר N אינו סגור לחיבור, ובפרט אינו אידאל.

First
isomorphism
theorem

משפט 3.25 (משפט האיזומורפיזם הראשון). יהי $f: R \rightarrow S$ הומומורפיזם, אז

$$R/\text{Ker } f \cong \text{Im } f$$

בפרט אם $\varphi: R \rightarrow S$ אפימורפיזם, אז $R/\text{Ker } \varphi \cong S$.

דוגמה 3.26. יהי $f: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_n$ הומומורפיזם המוגדר לפי $f(a) = a \pmod{n}$. אז $\mathbb{Z}/n\mathbb{Z} \cong \mathbb{Z}_n$.

מעשה נשתמש בסימון $\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}$ (או $\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}$) ונפסיק להשתמש בסימון \mathbb{Z}_n עבור החוג הזה, כדי לא להתבלבל עם הסימון לחוג המספרים ה- p -אדיים שנפגוש בעתיד.

Subring
generated by X

הגדרה 3.27. יהי R חוג, $R_0 \subseteq R$ תת-חוג ו- $X \subseteq R$ תת-קבוצה. תת-החוג הנוצר (מעל R_0) על ידי X הוא חיתוך כל תת-החוגים $S \subseteq R$ המכילים את R_0 ואת X . נסמן תת-חוג זה בסימון $R_0[X]$. אם $R_0[X] = R$, אז נאמר כי R נוצר על ידי X .

Finitely
generated

אם $X = \{a_1, \dots, a_n\}$ סופית, אז נסמן $R_0[X] = R_0[a_1, \dots, a_n]$. אם קיימת קבוצה סופית X כך ש- $R_0[X] = R$ נאמר כי R נוצר סופית מעל R_0 .

3.28. הערה $R_0[X]$ הוא תת-החוג הקטן ביותר (ביחס להכלה) של R המכיל את R_0 ואת X .

3.29. הערה אם $a \in Z(R)$, אז $R_0[a]$ הוא אוסף הפולינומים ב- a עם מקדמים מ- R_0 .

דוגמה 3.30. $R = \mathbb{Z}$ נוצר סופית מעל כל תת-חוג $R_0 = n\mathbb{Z}$ עבור $n \neq 0$, כי $R_0[1] = \mathbb{Z}$.

דוגמה 3.31. יהי $S = R[x_1, \dots, x_n]$ חוג פולינומים ב- n משתנים מעל R . אז S נוצר סופית מעל R עבור $X = \{x_1, \dots, x_n\}$.

תרגיל 3.32. כל חוג חילופי שנוצר סופית מעל R_0 הוא מנה (ליתר דיוק, איזומורפי למנה, אבל אנחנו לא נדקדק) של חוג הפולינומים $R_0[x_1, \dots, x_n]$ עבור n כלשהו.

פתרון. יהי S חוג שנוצר סופית מעל R_0 . אז קיימת $X = \{a_1, \dots, a_n\}$ כך ש- $S = R_0[a_1, \dots, a_n]$. נגדיר העתקה $\pi: R_0[x_1, \dots, x_n] \rightarrow S$ לפי $\pi(x_i) = a_i$, $\pi(r) = r$ לכל $r \in R_0$ והרחבת ההגדרה באופן שמכבד חיבור וכפל. כלומר לכל איבר של $R_0[x_1, \dots, x_n]$ נגדיר $\pi(f(x_1, \dots, x_n)) = f(a_1, \dots, a_n)$. הוכיחו כי זו הומומורפיזם של חוגים.

אפשר לבדוק כי π הוא על: כל איבר של S ניתן להציג כפולינום $f(a_1, \dots, a_n)$ ומקור אפשרי שלו הוא $f(x_1, \dots, x_n)$. לפי משפט האיזומורפיזם הראשון $S \cong R_0[X]/\text{Ker } \pi$.

3.33. הערה הכיוון השני של התרגיל הקודם אינו נכון. למשל נבחר $R_0 = \mathbb{Z}$, $R = \mathbb{Z}[x]$ ואת האידיאל $2\mathbb{Z}[x]$. המנה לגבי האידיאל הזה איזומורפית ל- $\mathbb{Z}/2\mathbb{Z}[x]$ (הוכיחו שקיים אפימורפיזם $\varphi: \mathbb{Z}[x] \rightarrow \mathbb{Z}/2\mathbb{Z}[x]$ שהגרעין שלו הוא $2\mathbb{Z}[x]$). אבל $\mathbb{Z}/2\mathbb{Z}[x]$ אינו נוצר סופית מעל \mathbb{Z} , כיוון שאינו מכיל תת-חוג איזומורפי ל- \mathbb{Z} , שהרי לכל $a \in \mathbb{Z}/2\mathbb{Z}[x]$ מתקיים $2a = 0$.

נביא כמה דוגמאות לשימושים במשפט האיזומורפיזם הראשון להבנת חוגי פולינומים. יהי R חוג חילופי.

Evaluation map

דוגמה 3.34. יהי $a \in R$ (התוצאה תהיה נכונה כאשר R לא חילופי, אם $a \in Z(R)$), ונביט בהעתקת ההצבה $\varphi_a: R[x] \rightarrow R$ המוגדרת לפי $\varphi_a(f(x)) = f(a)$. הוכיחו שמדובר באפימורפיזם.

הגרעין של φ_a הוא כל הפולינומים ש- a הוא שורש שלהם. בפרט, עבור $a = 0$ נקבל $\text{Ker } \varphi_0 = \langle x \rangle$, שכן מדובר בכל הפולינומים שהמקדם החופשי שלהם הוא 0. לכן $R[x]/\langle x \rangle \cong R$. הראו שבאופן דומה גם $R[x, y]/\langle y \rangle \cong R[x]$.

תרגיל 3.35. הראו כי $\text{Ker } \varphi_a = \langle x - a \rangle$.

פתרון. נסתכל על ההעתקה $\psi: R[x] \rightarrow R[x]$ המוגדרת לפי $\psi(x) = x - a, \psi(1) = 1$ והרחבה להומומורפיזם. הוכיחו שקיבלנו למעשה איזומורפיזם. נשים לב ש-0 הוא שורש של $f(x) \in R[x]$ אם ורק אם a הוא שורש של $\psi(f(x))$, וגם שמקבלים $\psi(\langle x \rangle) = \langle x - a \rangle$.

השרשרת $R[x] \xrightarrow{\psi^{-1}} R[x] \xrightarrow{\varphi_0} R$ היא בעצם הצבת a , והגרעין שלה הוא $\langle x - a \rangle$.

דוגמה 3.36. כל פולינום $f(x) \in R[x]$ אפשר לזהות כפונקציה $f: R \rightarrow R$. נסתכל על חוג הפונקציות מ- R ל- R , שנסמן R^R , עם חיבור וכפל "נקודתי". כלומר $(fg)(x) = f(x)g(x), (f+g)(x) = f(x) + g(x)$. מצאו את איבר היחידה ואיבר האפס בחוג הזה.

מכאן קל להגדיר הומומורפיזם $\varphi: R[x] \rightarrow R^R$. שימו לב שזה לא בהכרח שיכון. למשל אם $R = \mathbb{Z}/2\mathbb{Z}$, אז $\varphi(x^2 - x) = 0$. בנוסף φ לא בהכרח על. למשל אם $R = \mathbb{R}$, אז לפונקציה e^x אין מקור. לפי משפט האיזומורפיזם הראשון, נקבל $R[x]/\text{Ker } \varphi \cong \text{Im } \varphi$, כאשר הגרעין הוא אוסף כל הפולינומים שהצבת כל ערך מ- R תתן 0. את התמונה נסמן $\text{Im } \varphi = P(R)$, ונקרא לה חוג הפונקציות הפולינומיאליות מעל R . אפשר לקבל הגדרות דומות ליותר ממשתנה אחד.

Ring of
polynomial
functions

תרגיל 3.37. הוכיחו שהחוגים

$$R = \mathbb{C}[x,y]/\langle xy-1 \rangle, \quad S = \mathbb{C}[x,y]/\langle y-x^2 \rangle$$

אינם איזומורפיים.

פתרון. נראה כי $R \cong \mathbb{C}[t, t^{-1}], S \cong \mathbb{C}[t]$ לפי בניית איזומורפיזמים:

$$R \xrightarrow[x \mapsto t, y \mapsto t^{-1}]{\sim} \mathbb{C}[t, t^{-1}], \quad S \xrightarrow[x \mapsto t, y \mapsto t^2]{\sim} \mathbb{C}[t]$$

ועכשיו נותר להראות $\mathbb{C}[t, t^{-1}] \not\cong \mathbb{C}[t]$. נזכר בתרגיל לפיו אם T תחום, אז $(T[x])^\times = T^\times$. נקבל כי

$$S^\times \cup \{0\} \cong (\mathbb{C}[t])^\times \cup \{0\} = \mathbb{C}^\times \cup \{0\}$$

היא קבוצה הסגורה לחיבור, אבל $R^\times \cup \{0\}$ לא סגורה לחיבור כי $1, t \in \mathbb{C}[t, t^{-1}]$ ואילו $1+t$ לא הפיך.

4 תרגול רביעי

Second
isomorphism
theorem

משפט 4.1 (משפט האיזומורפיזם השני). יהי $I \triangleleft R$ אידיאל, ויהי $S \subseteq R$ תת-חוג. אז

$$S/S \cap I \cong S+I/I$$

דוגמה 4.2. הזכרו כי לכל $n, m \in \mathbb{Z}$ מתקיים

$$\gcd(n, m) \operatorname{lcm}(n, m) = |nm|$$

נראה דרך להוכיח זאת עם אידאלים של \mathbb{Z} . למשל לפי משפט האיזומורפיזם השני

$$\gcd(n, m)\mathbb{Z}/n\mathbb{Z} = n\mathbb{Z} + m\mathbb{Z}/n\mathbb{Z} \cong m\mathbb{Z}/n\mathbb{Z} \cap m\mathbb{Z} = m\mathbb{Z}/\operatorname{lcm}(n, m)\mathbb{Z}$$

תרגיל 4.3. יהיו $I \subseteq J$ אידאלים של R . הוכיחו שקיים אפימורפיזם $R/I \rightarrow R/J$.

פתרון. מה כבר אפשר לעשות אחרי שידעו איך נראים האיברים בחוגי המנה? נגדיר $\varphi: R/I \rightarrow R/J$ לפי $\varphi(r + I) = r + J$. נבדוק שההעתקה הזו מוגדרת היטב. נניח $r + I = s + I$ אז $r - s \in I$, ולכן גם $r - s \in J$. לכן $r + J = s + J$. נבדוק שההעתקה הזו מכבדת את החיבור:

$$\varphi((r+I)+(s+I)) = \varphi((r+s)+I) = (r+s)+J = (r+J)+(s+J) = \varphi(r+I)+\varphi(s+I)$$

את הכפל הוכיחו בבית, ונשאר להוכיח שההעתקה על. לכל $r + J$ יש מקור, למשל $r + I$. לכן φ אפימורפיזם.

משפט 4.4 (משפט האיזומורפיזם השלישי). יהיו $I \subseteq J$ אידאלים של חוג R . אז

$$R/I/J/I \cong R/J$$

Third
isomorphism
theorem

Maximal ideal

הגדרה 4.5. אידאל נאות $I \triangleleft R$ נקרא אידאל מקסימלי אם לא קיים אידאל נאות שמכיל אותו ממש.

דוגמה 4.6. בחוג $\mathbb{Z}/32\mathbb{Z}$ יש רק אידאל מקסימלי אחד והוא $2 \cdot \mathbb{Z}/32\mathbb{Z}$ (זה קיצור לכתיב $(2 + 32\mathbb{Z}) \cdot \mathbb{Z}/32\mathbb{Z}$). בחוג $\mathbb{Z}/45\mathbb{Z}$ יש שני אידאלים מקסימליים והם $3 \cdot \mathbb{Z}/45\mathbb{Z}$ ו- $5 \cdot \mathbb{Z}/45\mathbb{Z}$.

דוגמה 4.7. בחוג חילוק אין אידאלים לא טריוויאלים, ולכן אידאל האפס הוא אידאל מקסימלי.

דוגמה 4.8. לכל מספר ראשוני p , האידאל $p\mathbb{Z} \triangleleft \mathbb{Z}$ הוא מקסימלי. האם יש עוד?

דוגמה 4.9. עבור חוג חילופי R , האידאל $\langle x \rangle \triangleleft R[x, y]$ אינו מקסימלי. למשל כי האידאל הנאות $J = \{f(x, y) \mid f(0, 0) = 0\}$ מכיל אותו ממש.

תרגיל 4.10. יהי $f: R \rightarrow S$ אפימורפיזם, ויהי $I \triangleleft R$ אידאל נאות המכיל את $\operatorname{Ker} f$. הוכיחו שגם $f(I) \triangleleft S$ אידאל נאות.

פתרון. נשאר כתרגיל לבית ש- $f(I)$ הוא אידאל. נניח בשלילה ש- $I \triangleleft R$ אידאל נאות, אבל $f(I) = S$. נבחר איבר $x \in R \setminus I$, וקיים איבר $y \in I$ כך ש- $f(x) = f(y)$. נשים לב כי $x = y + (x - y)$, וגם $x - y \in \operatorname{Ker} f \subseteq I$ לכן $x \in I$, וזו סתירה. שימו לב שאם I אינו מכיל את הגרעין, אז הטענה לא נכונה. למשל $f: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}/2\mathbb{Z}$ עם גרעין $\operatorname{Ker} f = 2\mathbb{Z}$. נבחר $I = 3\mathbb{Z}$ שהוא אידאל נאות, וגם $f(3\mathbb{Z}) = \mathbb{Z}/2\mathbb{Z}$.

מסקנה 4.11. יהי $f: R \rightarrow S$ אפימורפיזם. אם $J \triangleleft S$ אידיאל מקסימלי, אז גם $f^{-1}(J)$ מקסימלי.

הוכחה. נניח בשלילה שקיים אידיאל $I \triangleleft R$ כך $f^{-1}(J) \subset I$. אז $\text{Ker } f = f^{-1}(0) \subseteq I$ ולכן $\text{Ker } f \subset I$. אז גם $f(I) \triangleleft S$ הוא אידיאל נאות לפי התרגיל הקודם. אבל הוא מכיל ממש את J , כי פרט ל- $f^{-1}(J)$ הוא מכיל איברים נוספים שלפי הגדרה לא נשלחים ל- J . לכן קיבלנו סתירה למקסימליות של J .

שימו לב שהטענה לא נכונה ללא הדרישה לאפימורפיזם. למשל ההכלה $\varphi: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Q}$ מקיימת $\varphi^{-1}(\{0\}) = \{0\}$ הוא מקסימלי ב- \mathbb{Q} כי מדובר בשדה, אבל לא ב- \mathbb{Z} . \square

משפט 4.12. יהי R חוג. אידיאל נאות $I \triangleleft R$ הוא מקסימלי אם ורק אם R/I הוא פשוט. אם בנוסף R חילופי, אז I מקסימלי אם ורק אם R/I שדה.

דוגמה 4.13. האידיאל $\langle x, p \rangle \triangleleft \mathbb{Z}[x]$ הוא מקסימלי לכל מספר ראשוני p מפני שחוג המנה $\mathbb{Z}[x]/\langle x, p \rangle \cong \mathbb{F}_p$ הוא שדה. אבל $\langle x \rangle$ לא מקסימלי, כי $\mathbb{Z}[x]/\langle x \rangle \cong \mathbb{Z}$ אינו שדה (או כי $\langle x \rangle$ מוכל ממש ב- $\langle x, p \rangle$).

Correspondence theorem

משפט 4.14 (משפט ההתאמה). יהי $I \triangleleft R$ אידיאל. אז ההתאמה $A \mapsto A/I$ היא איזומורפיזם של סריגים בין האידיאלים של R הפכילים את I לבין האידיאלים של R/I . ההתאמה שומרת הכלה, חיבור, כפל, חיתוך ופנות.

4.1 אידיאלים ראשוניים

Prime

הגדרה 4.15. אידיאל נאות $I \triangleleft R$ יקרא ראשוני אם לכל $A, B \triangleleft R$ המקיימים $AB \subseteq I$ אז $A \subseteq I$ או $B \subseteq I$.

הערה 4.16. עבור חוגים חילופיים ההגדרה לראשוניות גוררת את התנאי היותר חזק שלכל $a, b \in R$ המקיימים $ab \in I$, אז $a \in I$ או $b \in I$. בחוגים לא חילופיים, זה תנאי שעשוי להיות יותר חזק ממש. למשל, יהי חוג חילוק D ונתבונן בחוג הפשוט $M_2(D)$. אידיאל האפס $\{0\} \triangleleft M_2(D)$ הוא ראשוני, אבל מתקיים

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$$

מבלי שאף אחד מן האיברים באגף שמאל שייך לאידיאל האפס.

דוגמה 4.17. בחוג פשוט אידיאל האפס הוא תמיד ראשוני.

תרגיל 4.18. יהי $C(\mathbb{R})$ חוג הפונקציות הממשיות הרציפות (עם חיבור וכפל נקודתיים). הוכיחו כי

$$I = \{f \in C(\mathbb{R}) \mid f(0) = 0\}$$

הוא אידיאל ראשוני.

פתרון. אנחנו כבר יודעים מתרגיל הבית ש- $C(\mathbb{R}) \triangleleft I$. נניח $f(x)g(x) \in I$, אז $f(0)g(0) = 0$. אך מפני ש- \mathbb{R} הוא תחום שלמות, אז $f(0) = 0$ או $g(0) = 0$. כלומר $f(x) \in I$ או $g(x) \in I$.

משפט 4.19. יהי R חוג חילופי. אז R הוא תחום שלמות אם ורק אם $\{0\}$ הוא אידיאל ראשוני.

מסקנה 4.20. יהי R חוג. אז $I \triangleleft R$ ראשוני אם ורק אם $\{0\}$ הוא ראשוני בחוג המנה R/I .

מסקנה 4.21. יהי R חוג חילופי. אז אידיאל נאות $I \triangleleft R$ הוא ראשוני אם ורק אם R/I תחום שלמות.

דוגמה 4.22. האידיאל $\langle x \rangle \triangleleft \mathbb{Z}[x]$ הוא ראשוני כי חוג המנה $\mathbb{Z}[x]/\langle x \rangle \cong \mathbb{Z}$ הוא תחום שלמות.

דוגמה 4.23. האידיאל $\langle x \rangle \triangleleft (\mathbb{Z}/4\mathbb{Z})[x]$ אינו ראשוני, כי $(\mathbb{Z}/4\mathbb{Z})[x]/\langle x \rangle \cong \mathbb{Z}/4\mathbb{Z}$ אינו תחום שלמות. השוו לדוגמה 1.13.

תרגיל 4.24. יהי R חוג חילופי, ו- $I \triangleleft R$ אידיאל נאות. הוכיחו כי I ראשוני אם ורק אם $R \setminus I$ סגורה לכפל.

פתרון. בכיוון הראשון I ראשוני, ונניח בשלילה כי $a, b \in R \setminus I$, אבל $ab \in I$. אזי $ab \in I$, ומהראשוניות של I נקבל $a \in I$ או $b \in I$. כלומר $a \in R \setminus I$ או $b \in R \setminus I$ שזו סתירה.

בכיוון השני נניח סגירות לכפל של $R \setminus I$. אם $ab \in I$ וגם $a, b \notin I$, אזי $a, b \in R \setminus I$ לכן גם $ab \in R \setminus I$ וזו סתירה.

תרגיל 4.25. יהי R חוג חילופי שבו כל האידיאלים הם ראשוניים. הוכיחו כי R שדה. פתרון. מן הנתון נקבל בפרט ש- $\{0\}$ אידיאל ראשוני, ולכן R תחום שלמות. יהי $0 \neq x \in R$ ונראה שהוא הפיך. נתבונן באידיאל $\langle x^2 \rangle$, שהוא ראשוני מהנתון, ולכן $x \in \langle x^2 \rangle$. כלומר קיים $a \in R$ כך ש- $x = ax^2$, ונקבל $x(ax - 1) = 0$. מפני ש- R תחום שלמות וגם $x \neq 0$, אז $ax = 1$. כלומר x הפיך, כדרוש.

4.26. הערה. אם $I, J \triangleleft R$ ראשוניים, אז $I \cap J$ לא בהכרח ראשוני. למשל בחוג \mathbb{Z} האידיאלים $2\mathbb{Z}, 3\mathbb{Z}$ הם ראשוניים, אבל חיתוכם $2\mathbb{Z} \cap 3\mathbb{Z} = 6\mathbb{Z}$ אינו ראשוני.

4.27. טענה. יהי R חוג חילופי. כל אידיאל מקסימלי של R הוא ראשוני.

הוכחה. יהי $I \triangleleft R$ מקסימלי. אז R/I הוא שדה כי R חילופי. בפרט, R/I הוא תחום שלמות, ולכן I ראשוני. \square

4.28. טענה (לדלג). יהי R חוג. כל אידיאל מקסימלי של R הוא ראשוני.

הוכחה. נניח בשלילה כי $I \triangleleft R$ מקסימלי ואינו ראשוני. כלומר קיימים $A, B \triangleleft R$ כך ש- $AB \subseteq I$, אבל $A, B \not\subseteq I$. קל לראות כי

$$(A + I)(B + I) = AB + AI + IB + I^2 \subseteq I$$

מפני ש- I מקסימלי, נקבל $A + I = B + I = R$, ולכן $RR \subseteq I$. כלומר $I = R$, וזה בסתירה למקסימליות. \square

מסקנה 4.29. בחוג בלי יחידה, אידיאל מקסימלי $M \triangleleft R$ הוא לא ראשוני אם ורק אם $R^2 \subseteq M$.

דוגמה 4.30. בחוג בלי יחידה $R = 2\mathbb{Z}$ האידיאל $I = 4\mathbb{Z}$ הוא מקסימלי, אבל הוא לא ראשוני, כי $R^2 \subseteq I$.

תרגיל 4.31. יהי R חוג חילופי. הוכיחו שאם לכל $x \in R$ קיים $n > 1$ כך ש- $x^n = x$, אז כל אידיאל ראשוני הוא מקסימלי.

פתרון. יהי $P \triangleleft R$ אידיאל ראשוני, ויהי $M \triangleleft R$ אידיאל מקסימלי המכיל את P (למה בהכרח קיים כזה?). נניח בשלילה שקיים $x \in M \setminus P$. מתקיים $x^n = x$ עבור $n > 1$. לכן

$$x(x^{n-1} - 1) = x^n - x = 0 \in P$$

לכן בהכרח $x^{n-1} - 1 \in P$. אבל אז גם $x^{n-1}, x^{n-1} - 1 \in M$, ולכן $1 \in M$, שזו סתירה למקסימליות של M . לכן $P = M$.

Prime avoidance lemma

למה 4.32 (למת ההתחמקות מראשוניים). יהי R חוג חילופי, ויהיו $P_1, \dots, P_n \triangleleft R$ אידיאלים ראשוניים. אם אידיאל $I \triangleleft R$ מוכל באיחוד $\bigcup_i P_i$, אז עבור $1 \leq j \leq n$ $I \subseteq P_j$ כלשהו.

הוכחה. נוכיח את הגרסה השקולה, שאם I אינו מוכל באף אחד מ- P_i , אז הוא לא מוכל באיחוד $\bigcup_i P_i$. נעשה זאת על ידי מציאת איבר $a \in I$ שאינו שייך לאף P_i . נתחיל במקרה $n = 2$. לפי ההנחה ישנם איברים $a_1 \in I \setminus P_1, a_2 \in I \setminus P_2$. אם $a_1 \notin P_2$ או $a_2 \notin P_1$, אז מצאנו איבר שאינו שייך ל- $P_1 \cup P_2$ וסיימנו. לכן נניח כי $a_i \in P_i$. לכן $a_1 + a_2 \in I$, אבל לא באף P_i . הרי אם $a_1 + a_2 \in P_1$ נקבל ש- $a_2 = (a_1 + a_2) - a_1 \in P_1$, שזו סתירה. נמשיך באינדוקציה על n . לפי הנחת האינדוקציה, I אינו מוכל באף איחוד של $n - 1$ אידיאלים מ- P_1, \dots, P_n . נבחר

$$a_i \in I \setminus \bigcup_{j \neq i} P_j$$

כמו מקודם, ונוכל להניח כי $a_i \in P_i$. ניקח את האיבר $a = a_1 a_2 \dots a_{n-1} + a_n$ ששייך ל- I , אך לא לאיחוד $\bigcup_i P_i$. הרי אם $a \in P_n$, אז $a_1 a_2 \dots a_{n-1} \in P_n$, ומפני ש- P_n ראשוני נקבל $a_i \in P_n$ עבור $i \leq n - 1$ כלשהו, וזו סתירה. אילו $a \in P_i$ עבור $i \leq n - 1$, אז נקבל $a_n \in P_i$, שזו שוב סתירה. \square

הערה 4.33. ישנן גרסאות רבות של למת ההתחמקות מראשוניים. בגרסה מעט יותר חזקה נניח שנתונה תת־קבוצה $E \subseteq R$ הסגורה לחיבור וכפל, ואידאלים $I, J, P_1, \dots, P_n \triangleleft R$ כאשר P_i ראשוניים. אם E אינה מוכלת באף אחד מן האידאלים האלו, אז היא לא מוכלת באיחודם.

5 תרגול חמישי

5.1 חוגים ראשוניים

Prime ring

5.1 הגדרה. חוג R נקרא ראשוני אם לכל שני אידאלים $A, B \triangleleft R$ המקיימים $AB = 0$, אז $A = 0$ או $B = 0$.
באופן שקול, חוג הוא ראשוני אם המכפלה של כל שני אידאלים השונים מאפס, שונה מאפס.

משפט 5.2. R ראשוני אם ורק אם לכל $a, b \in R$, $0 \neq a, b$ קיים $x \in R$ כך ש- $axb \neq 0$.

משפט 5.3. כל תחום הוא ראשוני.

משפט 5.4. חוג חילופי הוא ראשוני אם ורק אם הוא תחום שלמות.

תרגיל 5.5. יהי R חוג ראשוני. הראו שהמרכז $Z(R)$ הוא תחום שלמות.

פתרון. נעזר במשפט 5.4 מפני ש- $Z(R)$ חילופי. יהיו $A, B \triangleleft Z(R)$ כך ש- $AB = 0$. לכן $AR, BR \triangleleft R$ ומתקיים $ARBR = ABR = 0$. מהראשוניות של R נקבל $AR = 0$ או $BR = 0$, ומכאן מסיקים כי $A = 0$ או $B = 0$. כלומר $Z(R)$ ראשוני, ולכן הוא גם תחום שלמות.

תרגיל 5.6. ראינו כבר שתת־חוג של שדה הוא תחום שלמות. הפריכו את המקרה הלא חילופי: מצאו תת־חוג של חוג פשוט שאינו ראשוני.

פתרון. יהי F שדה. אז $R = M_2(F)$ הוא חוג פשוט, ונסמן ב- T את תת־החוג של מטריצות משולשיות עליונות ב- R . אז T הוא לא ראשוני כי מכפלת האידאלים

$$I = \begin{pmatrix} 0 & * \\ 0 & * \end{pmatrix}, \quad J = \begin{pmatrix} * & * \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$$

היא אפס, אך הם כמובן שונים מאפס.

Semiprime

תרגיל 5.7 (ממבחן). חוג R נקרא ראשוני למחצה אם לא קיים אידאל $I \triangleleft R$, $I \neq 0$ כך ש- $I^2 = 0$. אידאל P בחוג כלשהו R נקרא ראשוני למחצה אם R/P הוא חוג ראשוני למחצה.

1. הוכח כי כל אידאל ראשוני הוא אידאל ראשוני למחצה.

2. הוכח כי P ראשוני למחצה אם ורק אם לכל אידאל $I \triangleleft R$, אם $I^2 \subseteq P$, אז $I \subseteq P$.

פתרון. קל לראות שהסעיף השני גורר את הראשון. לכן נוכיח רק את הסעיף השני. תהי $\varphi: R \rightarrow R/P$ ההטלה הטבעית. נניח כי P ראשוני למחצה, ולכן R/P ראשוני למחצה. יהי אידאל $I \triangleleft R$ המקיים $I^2 \subseteq P$. נפעיל את φ , שהיא אפימורפיזם, ולכן $\varphi(I) \triangleleft R/P$ ובנוסף $(\varphi(I))^2 = 0$. מהראשוניות למחצה של R/P , נסיק כי $\varphi(I) = 0$ ולכן $I \subseteq P$.

בכיוון ההפוך, נניח כי P לא ראשוני למחצה, ולכן R/P לא ראשוני למחצה. לכן קיים אידאל $I \triangleleft R/P$ כד ש- $I^2 = 0$. האידאל $\varphi^{-1}(I) \triangleleft R$ מקיים $(\varphi^{-1}(I))^2 \subseteq P$, אבל $\varphi^{-1}(I) \not\subseteq P$, וזו סתירה.

5.2 מיקום מרכזי

הגדרה 5.8. יהי R חוג ותהי $S \subseteq R$ תת-קבוצה המקיימת:

1. כל איברי S הם רגולריים (כלומר לא מחלקי אפס).
2. S סגורה לכפל.
3. $S \subseteq Z(R)$.
4. $1 \in S$.

במילים: S היא תת-מונואיד כפלי מרכזי של איברים רגולריים. נסמן ב- $S^{-1}R$ את קבוצת מחלקות השקילות של $S \times R$ תחת היחס

$$(s, r) \sim (s', r') \Leftrightarrow rs' = sr'$$

ונסמן את המחלקה של (s, r) -ב- $\frac{r}{s}$. הקבוצה $S^{-1}R$, יחד עם פעולות הכפל והחיבור "שמגיעות" כשברים מ- R , הוא חוג הנקרא המיקום של R -ב- S .

Localization

הערה 5.9. יש מונומורפיזם טבעי $\iota: R \rightarrow S^{-1}R$ לפי $\iota(r) = \frac{r}{1}$. הוא שולח את איברי S לאיברים הפיכים. התכונה האוניברסלית של מיקום היא שאם $f: R \rightarrow T$ הוא הומומורפיזם של חוגים כך ש- $f(S) \subseteq T^\times$, אז קיים הומומורפיזם יחיד $g: S^{-1}R \rightarrow T$ כך ש- $f = g \circ \iota$.

הערה 5.10. בדרישות מתת-הקבוצה S , ניתן לוותר על הדרישות ש- S סגורה לכפל, ועל $1 \in S$, ואת המיקום היינו מגדירים ביחס לסגור הכפלי של S . מפני שלרוב נדבר על מיקום בחוגים חילופיים, אז גם הדרישה $S \subseteq Z(R)$ מתייתרת.

דוגמה 5.11. נבחר $R = \mathbb{Z}$, $S = \{3^k \mid k \in \mathbb{N}\}$. אז $S^{-1}R = \mathbb{Z}[\frac{1}{3}]$. שימו לב שהומומורפיזם ההצבה $\varphi: \mathbb{Z}[x] \rightarrow \mathbb{Z}[\frac{1}{3}]$ שבו $x \mapsto \frac{1}{3}$ אינו חח"ע, מפני שהגרעין לא טריוויאלי. למשל $3x - 1 \mapsto 0$.

Local ring

הגדרה 5.12. יהי R חוג חילופי. נאמר שהוא חוג מקומי אם יש לו אידאל מקסימלי יחיד.

דוגמה 5.13. יהי $p \in \mathbb{Z}$ ראשוני. אז $S = \mathbb{Z} \setminus p\mathbb{Z}$ סגורה לכפל והחוג $\mathbb{Z}_{(p)} = S^{-1}\mathbb{Z}$ הוא חוג מקומי. האידיאל המקסימלי היחיד שלו הוא $\mathfrak{m} = p\mathbb{Z}_{(p)}$. כדי לראות ש- \mathfrak{m} מקסימלי, אפשר להוכיח $\mathbb{Z}_{(p)}/\mathfrak{m} \cong \mathbb{Z}/p\mathbb{Z}$ וזה שדה (האיזומורפיזם לא לגמרי טריוויאלי). כאשר R הוא תחום שלמות, אז אפשר לחשוב על מיקום שלו $S^{-1}R$ כמשוכן בשדה השברים של R (ראו הגדרה 5.16). לכן יותר קל לחשוב על החוג בתור הקבוצה

$$\mathbb{Z}_{(p)} = \left\{ \frac{a}{b} \in \mathbb{Q} \mid p \nmid b \right\}$$

$$\mathfrak{m} = \left\{ \frac{a}{b} \in \mathbb{Q} \mid p \mid a, p \nmid b \right\}$$

קל לראות ש- \mathfrak{m} הוא האידיאל המקסימלי היחיד, שכן כל האיברים ב- \mathfrak{m} $\mathbb{Z}_{(p)} \setminus \mathfrak{m}$ הם הפיכים.

דוגמה 5.14. החוג $\mathbb{Z}/p^k\mathbb{Z}$ עבור p ראשוני ו- k טבעי הוא חוג מקומי.

טענה 5.15 (מההרצאה). חוג הוא מקומי אם ורק אם קבוצת האיברים הלא הפיכים שלו היא אידיאל.

הוכחה. נניח כי R הוא חוג מקומי עם אידיאל מקסימלי \mathfrak{m} . יהי $x \in R \setminus \mathfrak{m}$. אז בהכרח x הפיך, שכן אחרת x יוצר אידיאל $\langle x \rangle$ שמוכל באידיאל מקסימלי ששונה מ- \mathfrak{m} . בכיוון השני, נניח שקבוצת האיברים הלא הפיכים I היא אידיאל. אז כל אידיאל אחר של R חייב להיות מוכל ב- I , כי אידיאלים לא מכילים איברים הפיכים. לכן I אידיאל מקסימלי יחיד. \square

הגדרה 5.16. יהי R תחום שלמות. עבור $S = R \setminus \{0\}$ המיקום $S^{-1}R$ הינו שדה, הנקרא שדה השברים של R .

דוגמה 5.17. \mathbb{Q} הוא שדה השברים של \mathbb{Z} .

דוגמה 5.18. יהי F שדה. שדה השברים של $F[x]$ הוא שדה הפונקציות הרציונליות

$$F(x) = \left\{ \frac{f(x)}{g(x)} \mid f, g \in F[x], g \neq 0 \right\}$$

משפט 5.19. נסתכל על התאמות בין שתי קבוצות של אידיאלים

$$\{J \triangleleft S^{-1}R\} \quad \{I \triangleleft R \mid I \cap S = \emptyset\}$$

$$S^{-1}I \leftrightarrow I$$

$$J \leftrightarrow J \cap R$$

1. ההתאמה $S^{-1}I \leftrightarrow I$ היא על.

2. ההתאמה $J \leftrightarrow J \cap R$ היא חח"ע.

3. הטענות האלו נכונות גם כאשר נגביל את הקבוצות רק לאידאלים ראשוניים.

הערה 5.20. יתכן מצב שבו $I \triangleleft R \mid I \cap S = \emptyset$ אינו ראשוני, אבל $S^{-1}I_0$ כן ראשוני ב- $S^{-1}R$. למשל, $6\mathbb{Z} \triangleleft \mathbb{Z}$ אינו ראשוני, וכאשר נבחר את $S = \{2^k \mid k \in \mathbb{N}\}$, אז $S^{-1}(6\mathbb{Z}) = S^{-1}(3\mathbb{Z})$ הוא ראשוני ב- $S^{-1}\mathbb{Z}$.

הגדרה 5.21. יהי R תחום שלמות, ויהי $P \triangleleft R$ אידאל ראשוני. אז $S = R \setminus P$ סגורה לכפל. החוג $R_P = S^{-1}R$ נקרא המיקוס של R ב- P . זהו חוג מקומי שהאידאל המקסימלי שלו הוא $PR_P = S^{-1}P$.

דוגמה 5.22. $R = \mathbb{Z}, P = p\mathbb{Z}$ עבור p מספר ראשוני. מתקבל החוג המקומי $\mathbb{Z}_{(p)}$.

דוגמה 5.23. יהי R_0 תחום שלמות. נסמן $R = R_0[x], a \in R_0, P = \langle x - a \rangle$, אז $S = R \setminus P$ מתקבל החוג המקומי

$$S^{-1}R = R_0[x]_{\langle x-a \rangle} = \left\{ \frac{f}{g} \mid g \notin \langle x - a \rangle \right\}$$

תרגיל 5.24. יהי R חוג חילופי, ויהיו $I, J \triangleleft R$ אידאלים. נסמן I_P, J_P עבור האידאלים המתאימים במיקוס R_P , כאשר $P \triangleleft R$ אידאל ראשוני. הוכיחו שאם לכל אידאל ראשוני P מתקיים $I_P = J_P$, אז $I = J$.

פתרון. נראה זאת בעזרת הכלה דו־כיוונית. בה"כ נניח בשלילה כי $I \not\subseteq J$, כלומר שקיים $x \in I \setminus J$. נתבונן באידאל

$$(J : x) = \{r \in R \mid rx \in J\}$$

ודאו שאתם מבינים למה זה אידאל, ולמה הוא נאות אם J נאות. שימו לב כי $J \subseteq (J : x)$. יהי M האידאל המקסימלי שמכיל את $(J : x)$. לפי ההנחה $I_M = J_M$, ולכן $\frac{x}{1} \in J_M$. כלומר $\frac{x}{1} = \frac{j}{r}$ עבור $r \in R \setminus M, j \in J$. לכן $rx = j$, ונקבל $(J : x) \subseteq M$. אז סתירה לכך ש- $r \in R \setminus M$, ולכן $I \subseteq J$. שימו לב שאפשר להסתפק בכך שהתנאי $I_P = J_P$ נכון רק לאידאלים מקסימליים.

6 תרגול שישי

משפט 6.1 (מההרצאה). יהי R חוג חילופי. התנאים הבאים שקולים:

1. R הוא חוג עקובי.

2. אוסף האיברים הלא הפיכים הוא אידאל.

3. לכל $a, b \in R$, אם $a + b = 1$, אז a הפיך או b הפיך.

מסקנה 6.2. בחוג עקובי R לכל $x \in R$ מתקיים ש- x הפיך או $1 - x$ הפיך.

מסקנה 6.3. בחוג מקומי אין איזומורפיזם לא טריוויאלי.

הוכחה. נניח בשלילה $e \in R$ איזומורפיזם. אז $e = e^2$, לכן $e(1 - e) = 0$, ונקבל שגם e וגם $1 - e$ לא הפיכים (כי הם מחלקי אפס). זו סתירה למסקנה הקודמת. \square

תרגיל 6.4. יהי \mathfrak{m} אידיאל מקסימלי בחוג R . הוכיחו שעבור $n \in \mathbb{N}$ החוג R/\mathfrak{m}^n הוא חוג מקומי עם אידיאל מקסימלי $\mathfrak{m}/\mathfrak{m}^n$.

פתרון. לפי משפט ההתאמה, כל אידיאל מקסימלי של R/\mathfrak{m}^n הוא מן הצורה I/\mathfrak{m}^n עבור אידיאל מקסימלי $I \triangleleft R$ המכיל את \mathfrak{m}^n . יהי I כזה. מפני ש- I מקסימלי, אז הוא גם ראשוני. לכן מההנחה $\mathfrak{m}^n \subseteq I$ נקבל ש- $\mathfrak{m} \subseteq I$. אבל \mathfrak{m} מקסימלי, ולכן $I = \mathfrak{m}$. כלומר אין אידיאלים מקסימליים ב- R/\mathfrak{m}^n פרט ל- $\mathfrak{m}/\mathfrak{m}^n$.

דוגמה 6.5. יהי F שדה. אז $\langle x \rangle \triangleleft F[x]$ אידיאל מקסימלי (למה? כי המנה איזומורפית לשדה). לכן החוג $F[x]/\langle x^n \rangle$ הינו חוג מקומי לכל $n \in \mathbb{N}$, והאידיאל המקסימלי שלו הוא $\langle xF[x] \rangle / \langle x^n \rangle$.

תארו את החוגים המקומיים המגיעים מהאידיאל המקסימלי $\langle x, y \rangle \triangleleft F[x, y]$.

תרגיל 6.6. יהי F שדה ממאפיין שונה מ-2. האם $F[x]/\langle x^2 - 1 \rangle \cong F[x]/\langle x^2 \rangle$?

פתרון. לא. נשים לב כי $\langle x^2 - 1 \rangle = \langle x + 1 \rangle \langle x - 1 \rangle$. מכיוון ש- $(x + 1) - (x - 1) = 2$ הינו הפיך, אז $\langle x + 1 \rangle + \langle x - 1 \rangle = F[x]$. כלומר אלו הם אידיאלים קו-מקסימליים. לכן

$$\langle x + 1 \rangle \langle x - 1 \rangle = \langle x + 1 \rangle \cap \langle x - 1 \rangle$$

ונקבל

$$F[x]/\langle x^2 - 1 \rangle \cong F[x]/(\langle x + 1 \rangle \cap \langle x - 1 \rangle) \cong F[x]/\langle x + 1 \rangle \times F[x]/\langle x - 1 \rangle \cong F \times F$$

שהוא בודאי לא חוג מקומי. הרי יש לו שני אידיאלים מקסימליים שונים $F \times \{0\}$ ו- $\{0\} \times F$.

תרגיל 6.7 (לבית). מצאו את האיברים ההפיכים ב- $F[x]/\langle x^n \rangle$.

6.1 חוגי טורים פורמליים

Formal Laurent series
Formal power series

6.8 הגדרה. יהי R תחום. חוג טורי לורן הפורמליים $R((x))$ כולל את כל הסכומים האינסופיים הפורמליים $\sum_{i=-n}^{\infty} a_i x^i$ עבור $n \in \mathbb{N}$ כלשהו ו- $a_i \in R$. הפעולות הן החיבור והכפל המוכללות מחוג הפולינומים. לחוג זה יש תת-חוג של טורי חזקות פורמליים $R[[x]]$ הכולל סכומים $\sum_{i=0}^{\infty} a_i x^i$. כקבוצה, טורי חזקות פורמליים הם $R^{\mathbb{N}}$, אבל כחוג פעולת הכפל היא לא רכיב-רכיב!

דוגמה 6.9. בחוג $R[[x]]$ האיבר $1 - x$ הוא הפיך (השוו למצב ב- $R[x]$), אבל x אינו הפיך. לכן $R[[x]]$ אינו שדה.

אם יש זמן, הנה עוד קצת על חוגי טורים פורמליים:

דוגמה 6.10. אם D הוא חוג חילוק, אז $D[[x]]$ הוא חוג ראשי. כל אידיאל שם הוא מן הצורה $\langle x^n \rangle$ או $\{0\}$ (בחרו לפי דרגה מינימלית של איברים באידיאל). למשל $\mathbb{H}[[x]]$ הוא חוג ראשי שאינו חילופי.

הגדרה 6.11. לאיברים של $R((x))$ אין דרגה מוגדרת, אך כן ניתן להגדיר הערכה, שהיא פונקציה $v: R((x)) \rightarrow \mathbb{Z} \cup \{\infty\}$ המוגדרת לפי

$$v(0) = \infty, \quad v\left(\sum_{i=-n}^{\infty} a_i x^i\right) = \min\{i \mid a_i \neq 0\}$$

טענה 6.12. מתקיים $v(f+g) \geq \min\{v(f), v(g)\}$ וגם $v(f \cdot g) \geq v(f) + v(g)$. אם R הוא תחום, אז יש שיוויון $v(f \cdot g) = v(f) + v(g)$.

טענה 6.13. אם R תחום, אז $R((x))$ הוא תחום. אם F הוא שדה, אז $F((x))$ הוא שדה.

הוכחה. נראה רק הוכחה חלקית למקרה של שדה:

$$0 \neq f(x) = \sum_{i=-n}^{\infty} a_i x^i = x^{-n} (a_{-n} + a_{-n+1}x + \dots) = x^{-n} g(x)$$

כאשר $v(f) = -n$, והמקדם החופשי של $g(x)$ הוא $a_{-n} \in F$, $a_{-n} \neq 0$. לכן $g(x)$ הפיך. בנוסף x^{-n} הפיך, ולכן $f(x)$ הפיך. \square

הערה 6.14. ניתן לחזור על הבניה של חוגי טורים פורמליים כמה פעמים. שימו לב שבעוד שבחוגי פולינומים מתקיים $F[x][y] = F[y][x]$ (למעשה החוגים איזומורפיים, אבל נתעלם מכך), בחוגי טורים דברים מסתבכים. למשל

$$F[x, y] \subsetneq F[[x]][y] \subsetneq F[y][[x]] \subsetneq F[[x]][[y]] \subsetneq F[[y]]((x)) \subsetneq F((x))[[y]] \subsetneq F((x))((y))$$

בנוסף החוג $F((x, y))$ הוא שדה השברים של $F[[x, y]]$, אבל $F((x))((y)) \subsetneq F((x, y))$. הסבר לכך אפשר למצוא בקישור הזה.

תרגיל 6.15. יהי R חוג חילופי. הוכיחו שכל אידיאל ראשוני $P \triangleleft R$ הוא מן הצורה $R \cap Q$ עבור אידיאל ראשוני $Q \triangleleft R[[x]]$.

פתרון. עבור P נבנה את $Q = \langle P, x \rangle$. אפשר לראות ש- Q הוא ראשוני לפי המנה

$$R[[x]]/Q \cong R/P$$

6.2 חוגי פולינומים מעל תחומי שלמות

עבור הפרק הזה יהי R הוא תחום שלמות, ויהיו $a, b \in R$ איברים.

Divides

הגדרה 6.16. נאמר ש- a מחלק את b , ונסמן $a|b$, אם קיים $k \in R$ כך ש- $ak = b$.

דוגמה 6.17. ב- \mathbb{Z} מתקיים $2|4$, אבל $3 \nmid 4$. לעומת זאת $3|4$ ב- \mathbb{Q} .

דוגמה 6.18. יהי F שדה. נתבונן בתת-החוג $S \subseteq F[x]$ של הפולינומים שהמקדם של x הוא 0 (כלומר האיברים בו הם פולינומים מן הצורה $a_0 + a_2x^2 + \dots + a_nx^n$). הוכיחו שזה חוג. שם $x^2 \nmid x^3$, אבל $x^2|x^3$ ב- $F[x]$.

הערה 6.19. יש קשר הדוק בין יחס החלוקה לאידאלים: אם $a|b$ אם ורק אם $Rb \subseteq Ra$, שכן $ak = b$.

Equivalent up to multiplication by a unit

הגדרה 6.20. יהיו $a, b \in R$. אם $a|b$ וגם $b|a$, נאמר כי a ו- b חברים ונסמן זאת $a \sim b$ ודאו שאתם יודעים להוכיח שיחס החברות הוא יחס שקילות.

כמה תכונות של יחס זה:

1. מתקיים $a \sim b$ אם ורק אם $Ra = Rb$.

2. נניח $a, b \in R \setminus \{0\}$. אז $a \sim b$ אם ורק אם קיים $u \in R^\times$ כך ש- $a = bu$. למה? שהרי $ak = b$ וגם $bm = a$, נציב ונקבל $bmk = b$. אז $b(1 - mk) = 0$ וכיוון ש- R תחום שלמות ו- $b \neq 0$, אז $mk = 1$. כעת אפשר לבחור $u = m \in R^\times$.

3. בפרט, $a \sim 1$ אם ורק אם a הפיך אם ורק אם $Ra = R$.

תרגיל 6.21. מצאו את ההפיכים בחוגים \mathbb{Z} , $\mathbb{Z}[i]$, $F[x]$.

פתרון. בחוג \mathbb{Z} רק $\{-1, 1\}$ הפיכים. בחוג $F[x]$ לפי תרגיל שעשינו $(F[x])^\times = F^\times = F \setminus \{0\}$.

עבור $\mathbb{Z}[i]$ נתבונן בנוסחה $N: \mathbb{Z}[i] \rightarrow \mathbb{N} \cup \{0\}$ של האיבר $a + bi$ המוגדרת לפי

$$N(a + bi) = (a + bi)(a - bi) = a^2 + b^2$$

זהו צמצום של הנורמה מ- \mathbb{C} אל תת-החוג $\mathbb{Z}[i]$. לכן זו פונקציה כפלית. כלומר $N(\alpha\beta) = N(\alpha)N(\beta)$. יהיו $\alpha, \beta \in \mathbb{Z}[i]$ הפיכים כך ש- $\alpha\beta = 1$. לכן $N(\alpha\beta) = N(1) = 1$. כיוון שהנורמה בחוג הזה מקבלת רק מספרים שלמים לא שלילים, נקבל $N(\alpha) = N(\beta) = 1$. נניח $\alpha = a + bi$. הפתרונות היחידים למשוואה $a^2 + b^2 = 1$ הם

$$(a = 0, b = \pm 1) \vee (a = \pm 1, b = 0)$$

כלומר האיברים ההפיכים בחוג $\mathbb{Z}[i]$ הם רק $\pm 1, \pm i$.

הגדרה 6.22. יהי $D \in \mathbb{Z}$ חופשי מריבועים. עבור השדה $\mathbb{Q}[\sqrt{D}] = \{a + b\sqrt{D} \mid a, b \in \mathbb{Q}\}$ נגדיר את חוג השלמים שלו להיות

Ring of integers

$$\mathcal{O}_D = \begin{cases} \mathbb{Z}[\sqrt{D}], & D \equiv 2, 3 \pmod{4} \\ \mathbb{Z}\left[\frac{1+\sqrt{D}}{2}\right], & D \equiv 1 \pmod{4} \end{cases}$$

הגדרה 6.23. יהי $D \in \mathbb{Z}$ חופשי מריבועים. נגדיר לכל איבר $\alpha = a + b\sqrt{D}$ את הנורמה לפי $N: \mathcal{O}_D \rightarrow \mathbb{Z}$

Norm

$$N(\alpha) = \alpha\bar{\alpha} = (a + b\sqrt{D})(a - b\sqrt{D})$$

שימו לב שהאינוולוציה $\bar{\alpha}$ היא לא בהכרח הצמוד המרוכב. כמה מן התכונות השימושיות של נורמה: $N(xy) = N(x)N(y)$, $N(x) = 0$ אם ורק אם $x = 0$.

תרגיל 6.24. עבור $D = -3$ מצאו את ההפיכים ב- \mathcal{O}_{-3} .

פתרון. לפי הגדרה $\mathcal{O}_{-3} = \mathbb{Z}\left[\frac{1+\sqrt{-3}}{2}\right]$. נסמן $\omega = \frac{1+\sqrt{-3}}{2}$. באופן דומה לתרגיל הקודם נעזר בנורמה של איבר $\alpha = a + b\omega \in \mathbb{Z}\left[\frac{1+\sqrt{-3}}{2}\right]$. נחשב ונראה שגם כאן הנורמה היא מספר שלם לא שלילי:

$$N(\alpha) = \left(a + \frac{1}{2}b + \frac{\sqrt{-3}}{2}bi\right) \left(a + \frac{1}{2}b - \frac{\sqrt{-3}}{2}bi\right) = \left(a + \frac{1}{2}b\right)^2 + \frac{3}{4}b^2 = a^2 + ab + b^2$$

(תרגיל: הראו שהנורמה תמיד מקבלת ערכים שלמים על $\mathbb{Z}[\sqrt{D}]$, ואילו על \mathcal{O}_D היא תקבל ערכים שלמים אם ורק אם $(D \equiv 1 \pmod{4})$. גם כאן אפשר לראות ש- α הפיך אם ורק אם $N(\alpha) = 1$. אם $|b| > 2$, אז $\frac{3}{4}b^2 \geq 3$, ולכן $N(\alpha) > 1$. כלומר אם נרצה איבר הפיך נדרוש $|b| \leq 1$. מפני ש- $a^2 + ab + b^2$ סימטרי בהחלפת a ו- b , אז בהכרח גם $|a| \leq 1$. הפתרונות היחידים למשוואה $a^2 + ab + b^2 = 1$ הם

$$(a = 0, b = \pm 1) \vee (a = \pm 1, b = 0) \vee (a = \pm 1, b = \mp 1)$$

כלומר האיברים ההפיכים בחוג \mathcal{O}_{-3} הם רק $\pm 1, \pm\omega, \pm(1 - \omega)$.

טענה 6.25. מפני שאנו עוסקים בתחומי שלמות, אז עבור $a \neq 0$ מתקיים $a|b$ אם ורק אם $ba^{-1} \in R$. המכפלה האחרונה מחושבת בשדה השברים של R (שקיים!) ולא מדקדקים בכך שאנו עובדים עם השיכון לשדה השברים.

דוגמה 6.26. בחוג $\mathbb{Z}[\sqrt{5}]$ מתקיים $2|4$. לכן $4 \cdot 2^{-1} \in \mathbb{Z}$, אף על פי ש-2 לא הפיך ב- \mathbb{Z} . באופן דומה בחוג $\mathbb{Z}[\sqrt{5}]$ מתקיים $7|2 + \sqrt{5}$ כי

$$(7 + \sqrt{5})(2 + \sqrt{5})^{-1} = (7 + \sqrt{5})(-2 + \sqrt{5}) = -9 + 5\sqrt{5} \in \mathbb{Z}[\sqrt{5}]$$

7 תרגול שביעי

הגדרה 7.1. תמיד אפשר לפרק איבר $a \in R$ $0 \neq a$ בתחום שלמות כ- $a = au \cdot u^{-1}$ כאשר $u \in R^\times$ איבר הפיך. לפירוק כזה נקרא פירוק טריוויאלי. נאמר שאיבר $a \in R$ $0 \neq a$ לא הפיך הוא אי פריק אם אין לו פירוק לא טריוויאלי.

Irreducible

טענה 7.2. התנאים הבאים שקולים:

1. a אי פריק.
 2. אם $a = xy$, אז $a \sim x$ או $a \sim y$.
 3. אם $a = xy$, אז x הפיך או y הפיך.
 4. אם $a = xy$, אז $a \sim x$ או x הפיך.
 5. אם $x|a$, אז $a \sim x$ או x הפיך.
- דוגמה 7.3.** $x \in F[x]$ הוא אי פריק. קל לבדוק לפי דרגה שלא קיימים $f(x), g(x) \in F[x]$ לא הפיכים כך ש- $x = f(x) \cdot g(x)$.

דוגמה 7.4. חשוב לדעת באיזה חוג נמצאים: האיבר $x^2 + 1$ הוא אי פריק ב- $\mathbb{R}[x]$, אבל פריק ב- $\mathbb{C}[x]$.

דוגמה 7.5. כל מספר ראשוני הוא אי פריק ב- \mathbb{Z} (נסו לנחש הכללה). לעומת זאת, האיבר $2 \in \mathbb{Z}[i]$ פריק כי $2 = (1+i)(1-i)$, וראינו ש- $1+i, 1-i$ אינם הפיכים ב- $\mathbb{Z}[i]$.

7.6. הערה. בשדה, או בחוג חילוק, העניין בפריקות נהפך טריוויאלי, כי כל איבר ששונה מאפס הוא הפיך.

תרגיל 7.7. יהי $p \in R$ אי פריק, ויהי $q \sim p$. הוכיחו ש- q אי פריק.

פתרון. מהתכונות של יחס החברות, קיים $u \in R^\times$ כך ש- $q = up$. נניח $q = bc$, ונרצה להראות ש- b או c הפיכים. נחשב

$$p = u^{-1}q = (u^{-1}b) \cdot c$$

ומפני ש- p אי פריק, נקבל ש- $u^{-1}b$ או c הפיכים. אם c הפיך, סיימנו. אחרת, $u^{-1}b$ הפיך ונקבל ש- $b = u \cdot u^{-1}b$ הפיך כמכפלת איברים הפיכים.

תרגיל 7.8. הוכיחו שאם $x|y$ ב- \mathcal{O}_D , אז $N(x)|N(y)$ ב- \mathbb{Z} . הסיקו ש- x הפיך ב- \mathcal{O}_D אם ורק אם $N(x) = \pm 1$.

פתרון. כמעט מייד מכפלות הנורמה. נתון $x|y$, ולכן $y = xc$ עבור $c \in \mathcal{O}_D$. לכן

$$N(y) = N(xc) = N(x)N(c)$$

ולכן $N(x)|N(y)$. אם x הפיך, אז קיים x^{-1} כך ש- $xx^{-1} = 1$, לכן $N(x)N(x^{-1}) = 1$ ולכן $N(x) \in \mathbb{Z}$ כי $N(x) = \pm 1$. אם $N(x) = \pm 1$, אז $x \cdot \bar{x} = \pm 1$, כלומר $x^{-1} = \pm \bar{x}$ הוא ההופכי של x .

תרגיל 7.9. יהי $a \in \mathcal{O}_D$. הוכיחו שאם $N(a)$ אי פריק, אז a אי פריק.

פתרון. נניח $a = xy$. אזי $N(a) = N(x)N(y)$. מפני ש- $N(a)$ אי פריק ב- \mathbb{Z} , אז הוא מספר ראשוני (או הנגדי שלו). לכן $N(x)$ או $N(y)$ הם ± 1 , ולכן x או y הפיכים. כלומר a אי פריק.

תרגיל 7.10. תנו דוגמה לאיבר $a \in \mathcal{O}_D$ אי פריק עבורו $N(a)$ אינו ראשוני.

פתרון. נבחר $D = 10$. נראה ש- $\mathcal{O}_{10} = \mathbb{Z}[\sqrt{10}]$ נראה ש- $a = 4 \pm \sqrt{10} \in \mathcal{O}_{10}$ אי פריקים. נניח $a = xy$. אזי $6 = N(a) = N(x)N(y)$. נניח בשלילה ש- x, y לא הפיכים. לכן $N(x) \neq \pm 1$, או למעשה $N(x) \in \{\pm 2, \pm 3\}$. יהי $c + d\sqrt{10} \in \mathcal{O}_{10}$. אזי

$$N(c + d\sqrt{10}) = c^2 - 10d^2 = k \in \mathbb{Z}$$

נחשב מודולו 10 ונקבל $c^2 \equiv k \pmod{10}$. הריבועים מודולו 10 הם $\{0, 1, 4, 5, 6, 9\}$. נשים לב שמפני ש- $2, 3, 7, 8$ אינם ריבועים מודולו 10, אז $k \neq \pm 2, \pm 3$. כלומר ב- \mathcal{O}_{10} אין איברים מנורמה $\pm 2, \pm 3$. זו סתירה לכך ש- x לא הפיך. באופן דומה $N(2 \pm \sqrt{10}) = -6$, $N(2) = 4$, $N(3) = 9$ הם אי פריקים כי אין איברים מנורמה $\pm 2, \pm 3$. שימו לב ש- $3 \pm \sqrt{10}$ הפיכים.

תרגיל 7.11. הוכיחו ש- $\mathcal{O}_{-5} = \mathbb{Z}[\sqrt{-5}]$ אינו פריק.

פתרון. נניח $a = xy$. אזי $6 = N(a) = N(x)N(y)$. נניח בשלילה ש- x, y לא הפיכים. כלומר

$$N(x) = 2, N(y) = 3 \quad \vee \quad N(x) = 3, N(y) = 2$$

מפני שהנורמה ב- \mathcal{O}_{-5} אינה שלילית, הרי $N(c + d\sqrt{-5}) = c^2 + 5d^2$. אבל למשוואות $c^2 + 5d^2 = 2, 3$ אין פתרון בשלמים (ניתן לחשב מודולו 5 ולראות ששם הריבועים הם רק 1 ו-4). סתירה.

תרגיל 7.12. הוכיחו כי $\mathbb{Z}[\sqrt{-5}]$ אינו חוג ראשי. כלומר שקיים אידיאל שלא נוצר על ידי איבר אחד.

פתרון. נבחר את $I = \langle 2, 1 + \sqrt{-5} \rangle$. תחילה נראה כי I נאות. יהי $2a + (1 + \sqrt{-5})b \in I$ איבר כלשהו. הנורמה שלו היא

$$N(2a + (1 + \sqrt{-5})b) = 4a\bar{a} + 2\left((1 + \sqrt{-5})b\bar{a} + \overline{(1 + \sqrt{-5})b\bar{a}}\right) + 6b\bar{b}$$

והיא תמיד מתחלקת ב-2. לכן $1 \notin I$, כלומר I נאות. נניח $I = \langle m \rangle$. אז קיימים $c, d \in \mathbb{Z}[\sqrt{-5}]$ כך ש-

$$cm = 2, \quad dm = 1 + \sqrt{-5}$$

ולכן

$$N(c)N(m) = 4, \quad N(d)N(m) = 6$$

מכאן נקבל ש- $6 | N(m)$. כלומר $N(m) \in \{1, 2\}$. בתרגיל הקודם ראינו שאין איברים מנורמה 2 ב- $\mathbb{Z}[\sqrt{-5}]$, ולכן $N(m) = 1$. כלומר m הפיך ונקבל $I = \mathbb{Z}[\sqrt{-5}] \neq I$. שזו סתירה.

הגדרה 7.13. איבר $p \in R$ יקרא ראשוני אם p לא הפיך ואם $p|ab$ גורר ש- a או $p|b$ לכל $a, b \in R$.

תרגיל 7.14. כל איבר ראשוני הוא אי פריק.

פתרון. נניח בשלילה $p \in R$ ראשוני ופריק. אז $p = ab$ עבור a, b לא הפיכים כלשהם. לכן $p|ab$ ונניח בה"כ כי $p|a$. כלומר קיים $c \in R$ כך ש- $a = pc$. לכן $p = ab = pcb$, $p(1 - cb) = 0$ ומפני ש- $p \neq 0$ נקבל ש- $bc = 1$ (כזכור R תחום שלמות). סתירה לכך ש- b לא הפיך.

7.15. הערה $p \in R$ איבר ראשוני אם ורק אם R/p אידאל ראשוני אם ורק אם R/p תחום שלמות.

תרגיל 7.16. הראו כי $1 + i \in \mathbb{Z}[i]$ הוא ראשוני.

פתרון. נוכיח כי $\mathbb{Z}[i]/\langle 1+i \rangle$ הוא תחום שלמות, ולפי ההערה האחרונה זה מספיק. נסמן את תמונת איבר $x \in \mathbb{Z}[i]$ בהטלה הטבעית למנה ב- $\langle 1+i \rangle$ ב- $\bar{x} = x + \langle 1+i \rangle$. נבדוק

$$a + bi - (a - b) = b + bi \in \langle 1 + i \rangle$$

ולכן $\overline{a + bi} = \overline{a - b}$. כלומר לכל מחלקה בחוג המנה יש נציג שהוא מספר שלם. בנוסף

$$N(1 + i) = (1 + i)(1 - i) = 2 \in \langle 1 + i \rangle$$

ולכן

$$\begin{aligned} \mathbb{Z}[i]/\langle 1+i \rangle &= \{a + bi + \langle 1+i \rangle \mid a, b \in \mathbb{Z}\} = \{\overline{a - b} \mid a, b \in \mathbb{Z}\} \\ &= \{(\overline{a - b}) \pmod{2} \mid a, b \in \mathbb{Z}\} = \{\bar{0}, \bar{1}\} \cong \mathbb{Z}/2\mathbb{Z} \end{aligned}$$

7.17. הערה. כמו בשאר ההגדרות, ראשוניות איבר תלויה בחוג. למשל $2 \in \mathbb{Z}$ ראשוני, ואילו $2 \in \mathbb{Z}[i]$ פריק, ולכן גם לא ראשוני.

דוגמה 7.18. ישנם איברים אי פריקים שאינם ראשוניים. למשל ראינו כי $3 \in \mathbb{Z}[\sqrt{10}]$ אי פריק, ונראה שהוא לא ראשוני. נשים לב כי

$$3|6 = (4 + \sqrt{10})(4 - \sqrt{10})$$

אבל 3 לא מחלק את $4 \pm \sqrt{10}$ משיקולי נורמה. כלומר אם $3\alpha = (4 \pm \sqrt{10})$ עבור $\alpha \in \mathbb{Z}[\sqrt{10}]$ אז

$$6 = N(4 \pm \sqrt{10})N(\alpha) = N(3) = 9$$

ונקבל $N(\alpha) = \frac{6}{9} \in \mathbb{Z}$ שזו סתירה.

תרגיל 7.19. הוכיחו שכל אידאל $0 \neq I \triangleleft \mathbb{Z}[\sqrt{D}]$ מכיל מספר טבעי, והסיקו כי $\mathbb{Z}[\sqrt{D}]/I$ סופי.

פתרון. יהי $\alpha = a + b\sqrt{D} \in I$ מצד אחד, $N(\alpha) = a^2 - Db^2 \in \mathbb{Z}$ ומצד שני

$$N(\alpha) = (a + b\sqrt{D})(a - b\sqrt{D}) \in I$$

נסמן $k = N(\alpha)$ אז

$$\mathbb{Z}[\sqrt{D}]/I = \{a + b\sqrt{D} + I \mid a, b \in \mathbb{Z}\} = \{a + b\sqrt{D} + I \mid 0 \leq a, b \leq k\}$$

מסקנה מן התרגיל: אם $I \triangleleft \mathbb{Z}[\sqrt{D}]$ ראשוני, אז $\mathbb{Z}[\sqrt{D}]/I$ תחום שלמות סופי, ולכן מדובר בשדה. כלומר I הוא מקסימלי.

תרגיל 7.20. הוכיחו כי $x^2 + 2 \in \mathbb{Z}[x]$ הוא איבר ראשוני.

פתרון. נוכיח כי $\mathbb{Z}[x]/\langle x^2 + 2 \rangle \cong \mathbb{Z}[\sqrt{-2}]$ בעזרת הומומורפיזם ההצבה $\varphi : \mathbb{Z}[x] \rightarrow \mathbb{Z}[\sqrt{-2}]$ השולח את $f(x)$ ל- $f(\sqrt{-2})$. הגרעין הוא בדיוק $\langle x^2 + 2 \rangle$ ונקבל את האיזומורפיזם הדרוש לפי משפט האיזומורפיזם הראשון. מפני שהנורמה ב- $\mathbb{Z}[\sqrt{-2}]$ מתאפסת רק עבור 0, אז מדובר בתחום שלמות. לכן האידיאל $\langle x^2 + 2 \rangle$ הוא ראשוני, ולכן $x^2 + 2$ ראשוני.

Atomic domain

7.21 הגדרה. תחום שלמות R נקרא אטומי אם לכל $a \in R$, $a \neq 0$ קיים פירוק לגורמים אי פריקים.

7.22 דוגמה. הנה רשימה של כמה תחומים אטומיים: \mathbb{Z} , כל שדה F (באופן ריק), כל חוג שלמים ריבועיים \mathcal{O}_D , ו- $\mathbb{Z}[x]$.

7.23 דוגמה. הפירוק לגורמים אי פריקים בתחום אטומי הוא לא בהכרח יחיד, ואפילו האורך של הפירוק הוא לא בהכרח קבוע (או חסום). למשל בחוג $\mathbb{Z}[\sqrt{-7}]$ מתקיים $(1 + \sqrt{-7})(1 - \sqrt{-7}) = 2 \cdot 2 \cdot 2$, שהם שני פירוקים שונים לגורמים אי פריקים.

7.24 דוגמה. לא כל תחום שלמות הוא אטומי. למשל $R = \{\sum_{\text{final}} a_i x^{b_i} \mid a_i \in \mathbb{Z}, 0 \leq b_i \in \mathbb{Q}\}$ כאשר הסכומים הם סופיים.

סקירת הוכחה. קל לראות ש- R הוא חוג חילופי ושהוא תחום שלמות. לכל $0 < r \in \mathbb{Q}$ האיבר $x^r \in R$ הוא פריק כי הוא לא הפיך (ההפכי הוא x^{-r} שאינו ב- R), מתקיים $x^r = x^{r/2} \cdot x^{r/2}$, ובאופן דומה x^r אינו הפיך.

נראה שאם $\alpha \in R$ הוא מחלק אמיתי של x , אז α הוא מן הצורה $\pm x^r$ עבור $0 < r < 1$. נניח $x = \alpha\beta$ הוא פירוק לא טריוויאלי כאשר α ו- β אינם מן הצורה $\pm x^r$. אז ניתן להוציא מהמכפלה $\alpha\beta$ את החזקה x^r עבור r מקסימלי (בהכרח $r < 1$), ולקבל $x = x^r \gamma$ כאשר ל- γ יש מקדם חופשי. נקבל כי $\gamma = x^{1-r}$, אבל האגף הימני מתאפס כאשר מציבים $x = 0$, ואילו אגף שמאל לא, וזו סתירה. לכן אין ל- x מחלק אי פריק, ומכאן ש- R אינו אטומי. \square